

TRIBUNA

študentski časopis

število 7

cena 35 din

četrtek 31. 1. 1985

letnik 34

Pod velikim pritiskom poglobljajoče se krize družbe menjavinih ljudi, tj. tudi naraščajočega števila brezposelnih se je sprejemal zadnji del koncepiranja in zakon o usmerjenem izobraževanju reforme srednjega in visokega šolstva.

Dobro se je vedelo, da tako ne gre več naprej, ker so neskladja med potrebami združenega dela in z izobrazbeno oplemenitenostjo delovne sile prevelika. Ni pa se prav dobro vedelo, kako naprej. Uveljavila se je linija, ki je z močjo zakona in napotil pristojnih organov uvajala reformne premike, ki so bili po večini mehanske narave (število ur, število predmetov, število učencev, število učiteljev, število šol določenega tipa).

Kar je bilo od starega šolstva elitnega je v imenu nacionalne prenove moralo s filozofijo in književnostjo na čelu v celoti ali delno izvesti usmerjenih. Tako se je brez večjega truda in z manjšim rompom obsekal reprodukcijski mehanizem požlahtnjenja delovne moči naroda. To je bil moralni poduk predvsem tistim učiteljem, ki so do reforme dobro delali. Njihove izkušnje in bogato delo je bilo naenkrat izravnljivo z naključnimi šomoštri in najnižjimi in najbolj zanikrnimi uradniki države: zreducirani so bili na poslušne pse, katerih ponižno cviljenje si gospodar poljubno razlaga tudi kot hinavstvo.

Totalna moralna in strokovna diskreditacija. Brezov gaj je ovenel in sem v izsušeno in izito pokrajino, smo natepli nadebudne osnovnošolce pod pretvezo, da jih pošljemo v kulturni hram.

Mladenci in mladenke pa so namesto znanja, prenašanja cveta družbenih izkušenj slovenskega naroda in človeštva v celoti, zaužili le neko nedoločeno brozgo, ki je ravno toliko sladka, da primamlja, vendar pa nima neke trdne identitete.

Pri istem mizarju je že bila naročena omara s predalčki, tokrat za višje in visoko šolstvo. Na pokušini so poskušali v predalčke strpati fakultete, smeri, oddelke. Pa ni šlo. Omara je sedaj nekje v celjskem okrožju v muzeju kot poosebljenje tiste linije, ki spredalčkano razmišlja. Omara jasno da ni kriva namenjeni ji funkcije in uporabe. Že iz srednje šolske reforme je bilo znano, kam pelje vlak in na univerzi je kmalu prevladalo prepričanje, da vožnja na njem ne bo udobna. Začel se je pohod na mesto strojevodje usmerjenega vlaka. To bo dolg pohod čez obzorje sedanosti v drugačno univerzo in med drugačne študente in učitelje. Pa vendar mi gremo, gremo in postajamo drugo samega sebe.

Če so v začetku prevladala vprašanja, ki so bolj odmaknjena študentom p zato bližje učiteljevi eksistenci (moralni, politični, strokovni in fizični) npr. število ur posameznega predmeta, število smeri in programov, je sedaj čas, da se tudi študentje zavzamemo za svoje vizije študija in jih razvijamo bolj organizirano in bolj odločno.

Kaj je od reforme dobil študent? Po večini samo večje število ur predavanj učiteljev, ki v tako začrtanih razmerjih ne bodo imeli časa za znanstveno delo in

bodo zato prodajali le dolgčas. Kje pa je oblikovanje celovite osebnosti? Izgubilo se je kot načelo in se bo tudi dejansko z vsakim posameznim študentom vsakokrat vtakšnih razmerjih, ki favorizirajo praktičističen boj za eksistenco po kvantitativnih kriterijih. Reforma je pokopala svoje temeljno načelo s katerim je mahala na začetku. Tam, kjer naj bi dobili intelektualce novega tipa — organizatorje, graditelje, permanentne prepričevalce, politike in strokovnjake v eni osebi, spojitev znanstveno-tehnične, humanistično in zgodovinsko podkovane osebnosti — se nam obetajo intelektualci našega tipa, ki naj bi bili informirani o vseh zanimivostih, njihova osebna struktura pa naj ostane nedotaknjena, le bolj ali manj natrpana, vendar skozinskoz ista.

Socializem, komunizem, marksistična naravnost — vse to zgodovinsko bogastvo izkustva drugačnosti in boljosti medčloveških odnosov je reforma obšla, kot da ni tudi z njo in skoznjo postavljeno temeljno vprašanje zgodovinske eksistene ljudi ali komunizem ali barbarstvo. Vendar so se iz dolgega sna prebudile univerzitetne armade, ki so bile naravnost nagnane premišljati o lastni strokovni in družbeni eksistenci skupaj z drugimi, nagnane na sumiranje tiste izkušnje, ki jim je do sedaj zadostovala kot individualna in nevprašljiva. Oblikuje se organski univerzitetni ali vsaj fakultetni prostor. In ta družbena klima na univerzi obeta zlom zadolževalne družbene prakse.

L.I.

KAJ BODO O REFORMI POVEDALI ŠTUDENTJE?

Vrhovni organ študentske organizacije se je do nedavnega držal ob strani reforme univerze, v januarju pa je sklenil zbrati izkušnje in početja študentov po fakultetah, povzeti tiste napore študentov, ki so jih prispevali v razpravah o novih vzgojno-izobraževalnih programih. Delovna skupina je že povabila k sodelovanju delegate študentov v svetih VDO in VTO, pa so se na izmenjavno izkušnje odzvali le z medicinske fakultete in likovne akademije.

Na likovni akademiji so bili študentje informirani o poteku priprav in o spremembah v novih VIP, zlasti pa s preskrbljenostjo z novejšo strokovno literaturo (najnovejša knjiga nosi letnico 1977). Študentje so razjarjeni nad početjem Gospodarske zbornice, ki je požrla finančne obljube glede na novo navedene smeri oblikovanje.

Na medicini ugotavljajo, da kar 95% študentov ne ve za reformo (najbrž je ocena malo preosta). Kljub temu pa jih je peščica podpirala prizadevanja za izboljšanje kvalitete študija in podaljšanje študija na šest let. Finančne težave so njihova prizadevanja pokopale.

V razpravi je izstopalo stališče, da je nujno zagotoviti prevetritev univerzitetnega prostora z mlajšimi, svežimi ljudmi, saj so na nekaterih fakultetah predavatelji že tudi fizično opočali, tako da niti predavati ne zmorejo več redno. V takih primerih ni predvideno, da bi

predavatelj vseeno obdržal naziv in kdaj pa kdaj sodeloval v pedagoškem procesu, nosilec predmeta pa bi bil njegov mlajši kolega. V večini primerov teh mlajših kolegov ni videti niti do leta 1990. Na likovni akademiji so zelo veseli habilitacijskih nastopov, ko si mladi predavatelji izberejo teme, ki so zanimive in aktualne, nimajo pa mesta v okviru rednega programa.

Študentje so opozorili še na pretirano obremenjenost univerzitetnih učiteljev s pedagoškimi obvezami (na FSPN obstaja predavatelj, ki predava 29 ur na teden, za kar si ni sam kriv!), tako da ti ne morejo slediti niti razvoju lastne stroke, kaj šele da bi se ukvarjali z raziskovalnim delom. Njihova predavanja nujno zvedenijo in praznijo predavalnice.

Kljub posplošeni oceni, da študentje niso sodelovali pri oblikovanju VIP to velja za veliko večino, ne pa za aktivna študentska jedra, ki jih je treba krepiti in med njimi organizirati izmenjavno izkušnje. Zato bodo priprave na problemsko konferenco povezane ne le formalno plat študentske organizacije, pač pa vse delujoče študentske centre v univerzitetnem prostoru, tako da bo možno oblikovati študentsko kolektivno zavest o kontinuiteti reforme izobraževalnih običajev in navad v naši družbi.

Razprava naj bi bila v drugi polovici marca.

I. L.

Debela snežna odeja

prekriva kip. 26. 1. mineva 75 let, odkar se je rodil E. Kardelj. Šest let bo 10. 2. minilo od njegove smrti. Veliko je bilo potem besed o njem. Njegove misli je začela rja zlorabljati niti citatov, ki podpirajo meglene misli, za zavoso glorifikacije interesi opravičevanja, izpahnjene besede operte na avtoriteto.

Usoda revolucionarja, teoretika, politika — z vsakim pompozim povlajanjem izgubljajo njegove misli ostrino kritike, ki zajeda tu in zdaj, z vsakim zadiranjem je on sam bolj oddaljen od dvigajočega se pedesetala svoje podobe. Hladna polprozorna bela plast omrtvi. Stvari postajajo nespoznavne, se lista bela polprozornost postaja črna od saj političnih spopadov. Dekardelizacija političnega sistema. Odstraniti Kardelja, ker se je na njem nabralo preveč zmrzline iz meteža vsakdanje politike. Odstraniti revolucionarno misel, ker se na njej nabira usedlina vsakdanjega pragmatizma.

Odstraniti revolucijo zaradi ritualnega zaključanja nanjo. V imenu revolucije konodni duh kljče po odstranjevanju misli revolucionarjev. Revolucija zahteva nekaj drugega — PREBITE USEDLINE IN IZ REVOLUCIONARNE MISLI SKOVATI NOVA OROŽJA, UREDNOSTVO

Fotografija: D. GERLICA

BOŽO DOLENC

KAKO SPREMENITI UNIVERZO ZA SPREMENJENO OKOLJE?

Pogovor s prof. dr. Ivom Fabincem, rektorjem Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

Sedaj smo v tisti fazi reforme, ko so v ospredju pozornosti vzgojno-izobraževalni programi. Delo na teh programih je bilo zelo pomembno in obsežno, vendar pa je le del tega svojčas zasnovanega koncepta reforme. Korenine reforme bi morali delno iskati v splošnih na svetovnem prizorišču, kjer so bile reforme univerz pred leti zelo pogoste. To je bilo obdobje, ko so v svetu iskali novo mesto univerze v družbi, ko so razvijali nove povezave med univerzo in spremenjenim okoljem, ko so oblikovali prakso permanentnega študija. Ljudi pri nas je v reformi zajeta ta vsebina, vendar je bila reforma še posebej obeležena z napori, da se univerza tako kot vsa družba opreduje na osnovah nove ustave in vsega, kar iz nje izhajalo. Pa tudi na sami univerzi je že nekaj časa obstajalo prepričanje, da bi kazalo razmišljati o drugačnih pristopih k univerzitetnemu življenju.

Ne glede na te širše pristope lahko rečemo, da se je sčasoma pokazalo pri nas in v svetu, da ne gre razumeti reforme kot nekakšne akcije, mogoče celo zaletave akcije, ampak da je bolj razumno, če tako komplicirane institucije, kot so univerze, razumemo v procesu njihovega dolgoročnega razvoja v skladu s spremembami v proizvodnji, v družbenih potrebah itd.

Ravno to, da je potrebno drugače razumeti reformo, razumeti jo kot reformiranje, kot razvoj, se je v naši univerzi še posebej jasno pokazalo na znanem posvetu »Univerza v združenem delu«, ob udeležbi velikega števila kvalificiranih pedagoških delavcev in strokovnjakov iz drugih družbenih struktur. Čim smo to ugotovili, smo postavili na pravo mesto tudi akcijo izdelave vzgojno-izobraževalnih programov, ki sedaj poteka in naj bi se konec februarja končala z razpisom vpisa za šolsko leto 1985/86.

Če s tega zornega kota pogledamo na pripravo vzgojno-izobraževalnih programov, lahko rečem, da je bilo v to delo vloženo veliko truda na samih visokošolskih delovnih organizacijah, pa tudi izven njih. Moramo seveda upoštevati, da je bil sam način vodenja priprave kompleksen in da je bila tudi naloga zahtevna, v mnogih podrobnostih prej neznanja. Potreben je bil tudi čas, da so se družbene strukture med seboj ujele, da je bilo doseženo delovno razumevanje, kaj je smisel priprave izobraževalnih programov v tej fazi reforme in da so se našla pota premagovanja ovir, ki so se pojavljale ob začetnih togostih koncepta.

Kvantitativno gledano bi lahko rekli, da je delo prišlo do točke, ko je večina dodiplomskih programov pripravljena in so sproženi vsi postopki njihovega sprejemanja. Seveda pa se pripravljajo vprašanja pri oceni kvalitativnih značilnosti teh programov. Kvalitativno je programov veliko težje oceniti kot njihovo tehnično in formalno stran. To tem bolj, ker smo iz prakse, naše in tuje, da visokošolski in izobraževalni programi niso nikdar nekaj dokončnega, fiksnega, ampak da se spreminjajo pod vplivom nas samih, univerze in okolja, da je uspešen le tisti šolski sistem, ki uspe proti prilagajati svoje učne programe nenehno spreminjajočim se in novim družbenim potrebam.

Delo na programih mora postati stalno delo, ki se bo moralo nadaljevati še posebej v naslednjih dveh letih, ko pričakujemo verifikacijo univerzitetne mreže in bo v tem času še veliko priložnosti, da se ustvarjalno pogovorno ne le o vsebinski plati programov, temveč tudi o razvoju posameznih disciplin.

Res je, da univerza ni pripravila velikega števila podiplomskih t. j. programov za specializacije in za magistrski študij. Očitek bi bil, če bi gledali na oblikovanje programov s kvantitativne strani. Res pa je univerza skupaj z zainteresiranimi strukturami v gospodarstvu pripravila vse tiste programe, ki so v tem trenutku potrebni gospodarstvu in za katere obstajajo pogoji, kadrovske, materialne in finančne, da se lahko tudi uresničijo. S tega stališča bi lahko rekli, da je program izpeljan v realno možni meri. Ostaja pa tudi za v bodoče nekaj odprtih vprašanj organizacije in financiranja ne le podiplomskega študija, temveč permanentnega študija nasploh.

UNIVERZA JE PREDVSEM RAZISKOVALNA USTANOVA

Če pa se vrnemo na širši problem reforme visokega šolstva in dolgoročnega razvoja univerze, potem bi morali reči, da smo še najmanj zadovoljni z uresničevanjem temeljne opredelitve univerze kot izobraževalne in raziskovalne ustanove. Ta dvojnost njene funkcije naj bi prežemala vse njene institucije in kadre. Res pa je, da je ta navidezna resnica šele postopoma dobila pravo mesto v družbenem konceptu univerze, ker je v prvem pristopu k reformi univerze bila v ospredju njena izobraževalna, ni pa prišla do izraza njena raziskovalna funkcija. S časom se je družbeni koncept univerze zaokrožil, kar se je na zunaj izrazilo tudi v nekaterih institucijah, kot npr. v koordinacijskem svetu za razvoj univerze, ki ga poleg predstavnikov univerze in gospodarske zbornice sestavljajo še predstavniki kulturne, izobraževalne in raziskovalne skupnosti in kjer se rešujejo zapletena vprašanja, ki izhajajo iz integralnega koncepta univerze.

Z zadovoljstvom moram ugotoviti, da raste razumevanje pomena raziskovalnega dela na univerzi v pomembnih gospodarskih krogih, kar se izraža tudi v zelo konkretnih akcijah (npr. medinstitucijski projekt o robotizaciji, vstopanje pomembnih raziskovalnih institucij v univerzo). Tudi sicer je na univerzi prišlo do novega razumevanja povezave raziskovalne dejavnosti z družbeno skupnostjo, čeprav se, kot je znano, srečujemo z določeno nevarnostjo, da nam raziskovalno delo predvsem razvojnega tipa postane ovira v izobraževalnem procesu in v fundamentalnih raziskavah.

DELO NA UNIVERZI JE PODVREDNOTE-NO

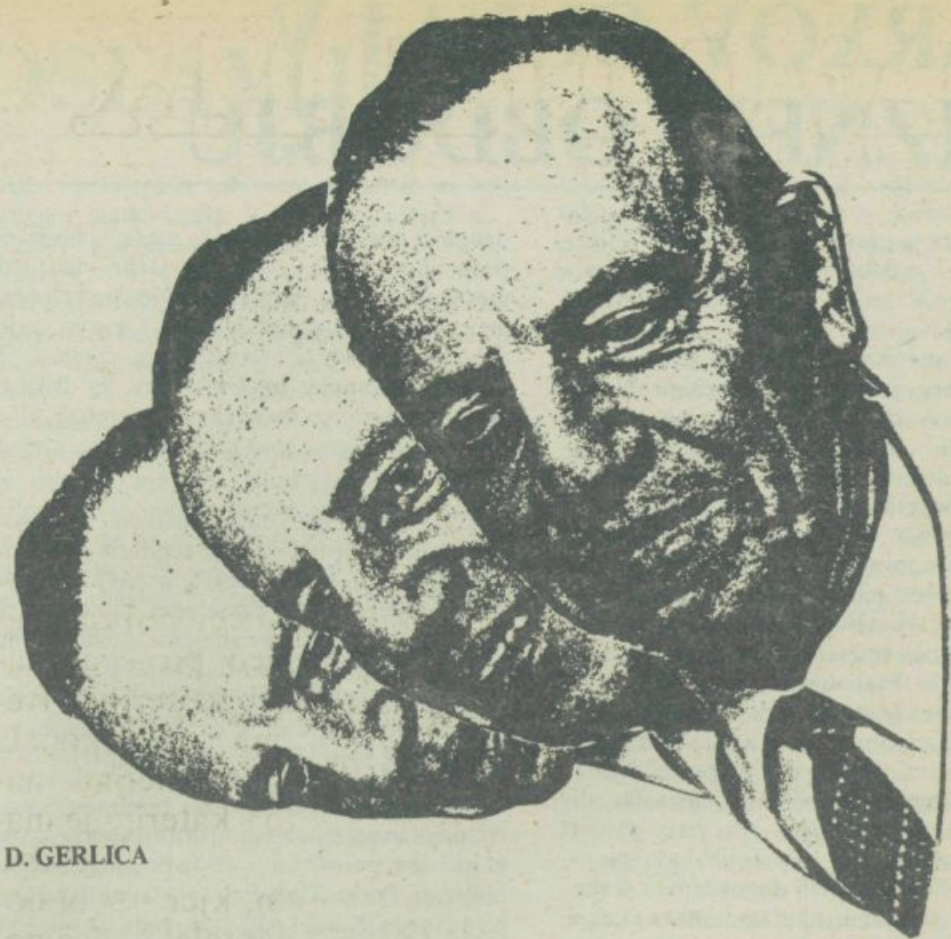
Mislim, da smo tudi na najboljši poti, da pridemo do trajnejših opredelitev tretiranja kategorije dohodka na univerzi, ki izhaja iz različnih vrst dejavnosti univerzitetnih delavcev.

Ni treba posebno poudarjati, da se univerza v celoti srečuje z izredno resnimi materialnimi vprašanji in da prevladuje na naši univerzi pa tudi zunaj nje prepričanje, da je delo na univerzi na splošno podvrednoteno. Ne da bi se spuščal v podrobno oceno tega prepričanja, lahko rečem, da bi takšna situacija lahko neželeno vplivala na kadrovske prenosne univerze. Ne gre za to, da bi delavci na univerzi dobivali dohodek, ki bi presegali družbeno normalno raven, temveč za to, da se zagotovi neka stopnja stabilnosti, atraktivnosti, ki je potrebna za delo na univerzi, če želimo, da bi to dosegalo pričakovano kvaliteto. Moram pa reči, da so storjeni napori, da se v letu 1985 nekatera najbolj zaostrena vprašanja, vezana za odvijanje raziskovalnega pa tudi izobraževalnega procesa (zagotavljanje najpotrebnejše opreme in najnujnejše tuje literature), vendarle začnejo reševati na trajnejših osnovah.

Tudi naša univerza se mora pri obravnavi teh vprašanj zavedati, da tako kot vse univerze v svetu, tudi ona deluje v posebni vrsti tržnih razmerij. Znano je, da se univerze v svetu srečujejo z močno konkurenco visokošolskih ustanov, ki so vezane na druge centre družbenega delovanja (npr. na industrijo ali na svobodno organizirane izobraževalne centre). Ta zelo specifična vrsta konkurence deluje v to smer, da se danes v svetu razlikujejo »dobre« in »slabe« univerze in da sam naslov univerze še ne zagotavlja najvišje kvalitete. To velja tudi za manjše izobraževalne in raziskovalne enote znotraj univerze.

ODPRTOST IN AVTONOMIJA UNIVERZE

To omenjam v zvezi z vprašanjem odprtosti univerze v svet, kar pomeni tudi odprtost do novega, do družbeno potrebnega. To je za univerzo še ne v celoti dovolj dognana kvaliteta. Če pa se zavedamo, da univerze v Jugoslaviji šele zdaj iščejo pota iz faze nerazumne ekspanzije, potem je jasno, da bo to vprašanje eno najpomembnejših v letih, ki prihajajo, in eno od izredno pomembnih faktorjev univerzitetnega razvoja. Odprtost bo v tem obdobju pomenila odprtost v jugoslovanski prostor, v svet čez meje naše države, obenem pa odprtost do vseh družbenih struktur, ki imajo in bi lahko imele vsebinski vpliv na položaj in razvoj univerze. Ko govorim o teh vprašanjih, se globoko zavedam, da se dotikam vprašanj avtonomije univerze.

D. GERLICA

Mirne duše lahko rečemo, da je stari koncept avtonomije univerze iz 19. stoletja danes za nami. Čeprav bi morali tudi koncept avtonomije iz 19. stoletja realno tolmačiti v okviru tedanjih družbenih razmer in ga prav tako relativizirati. Vprašanje sodobne avtonomije se nanaša na razumevanje pravega odnosa med univerzo in družbo. Povsod se avtonomija javlja kot statusni položaj, ki ne izolira univerze od družbe, ampak jo definira kot organizem, ki je sposoben, da znotraj družbe samostojno živi, odgovorno deluje in razvija uspešne poti povezav z družbo.

Gre za kompleksne procese, ki se ne dajo na kratko opisati in ki zahtevajo poglobljeno razumevanje položaja sodobne univerze.

Vse to nas približuje ne abstraktnemu, temveč konkretnemu razumevanju vsega tistega, kar smo poimenovali s svobodno menjava dela na področju visokega šolstva. Očitno je, da je vedno bolj prisotno prepričanje v univerzitetnih krogih, pa tudi v družbi nasploh, da so potrebne spremembe v kvalitetni naravnosti univerze in njenih delov in da to, kar je storjeno do sedaj, predstavlja samo najavo tistega, kar naj bi nastopilo v letih, ki prihajajo.

SAMOSPREMINJANJE UNIVERZE

Mislim, da v tem kontekstu ne bi smeli podcenjevati spremembe v vzdušju, ki spremlja razmišljanje o razvoju univerze, ne glede na to, da se javljajo in se bodo še javljali poenostavljeni pogledi na življenje univerze. Nekateri pogledi jo vlečejo nazaj v za vedno izgubljeno preteklost, nekateri ne razumejo posebnih značilnosti univerze v enotnem sistemu izobraževanja in raziskovalne dejavnosti. Čim bolj bomo premagovali te enostranske poglede, lažje bomo našli tudi v praksi pota do praktičnih rešitev, do praktičnih povezav idej in iniciativ, ki bodo izpolnjevale to, zdaj že v meselnosti vgrajeno prepričanje o potrebah sprememb na sami univerzi in v njenem okolju.

Mislim, da je bila v preteklosti preveč prisotna misel o univerzi kot enostavnem nadaljevanju srednjega šolstva. Mislim, da je bila, koristna pridobitev misel o enotnosti procesa izobraževanja, vendar ne v tisti obliki, ki se je kazala v zelo poenostavljenem razumevanju prehodnosti, iz srednje šole na univerzo. Pri prehodu iz srednjega v visoko šolstvo nastaja kvaliteten premik. Ta premik mora nastati, če želimo, da srednje šolstvo opravlja svojo funkcijo in da tudi univerza dela vse kar delati mora. Nedvomno je bistvo kvalitativne razlike vezano na raziskovalno dejavnost univerze.

Vsi ti procesi ki nastopajo, zavezujejo univerzo, da se čuti odgovorna za svoj lasten razvoj, da izraža željo in dokazuje sposobnost opredeljevanja svoje vloge v družbi in da se obrača z največjo resnostjo k svojim problemom in k iskanju rešitev za nemajhno število vprašanj, ki se nanašajo na vlogo univerze. S tem ne želim zmanjšati vloge drugih faktorjev, ki bodo z drugih zornih kotov razpravljali o univerzi, želim le izraziti misel, da bo pravi razvoj univerze dosežen, ko bodo sile na univerzi dosegle pripravljenost, da bodo aktivni nosilci razvojnih tendenc na univerzi v skladu z družbenim okoljem.

V pripravah na sedanjo fazo v reformi univerze očitno ni bilo opravljeno večkotpotrebno raziskovalno delo o univerzi in o možnostih njenih razvojnih poti, ker je bila

vsa pozornost usmerjena na probleme osnovnega in srednjega šolstva. V obdobju, ko se približujemo novemu tisočletju, pa bodo potrebni povsem drugačni posegi v svet univerze: dobro pripravljeni, raziskani, idejno opredeljeni.

Prav v tem je smisel zastavljenega projekta o dolgoročnem razvoju univerze, ki je nastal iz poglobljenih razmišljanj širokega kroga strokovnjakov na posvetovanju univerza v združenem delu. Projekt se približuje fazi javne razprave. Projekt bo odprl pota za sistematično raziskavo kompleksa vprašanj visokega šolstva in bi lahko postal točka zbiranja najbolj kvalitetnih idej in zasnov za poglobljanje ideje o odprti univerzi. Računamo na udeležbo velikega števila učiteljev in strokovnjakov, predvsem pa na zelo organizirano in sistematično delo o vprašanjih razvoja posameznih disciplin na fakultetah in visokih šolah, pa tudi na podporo, ki jo je v delu javnosti projekt že dobil. S tem bodo tudi bodoče spremembe na univerzi zasnovane na bolj poglobljenih osnovah in širših spoznanjih o zakonitostih razvoja univerze.

Projekt bo moral odgovoriti tudi na eno od temeljnih vprašanj: za koga pravzaprav dela univerza, komu sta namenjena izobraževalni proces in raziskovalna dejavnost. Univerza bo morala dojeti, da se pojem študenta pri nas in v svetu spreminja. Ona ni več tu samo zaradi tradicionalnega študenta, ki se rekrutira iz vrst srednješolske mladine, čeprav bo ta študent tudi v bodoče ostal eden izmed glavnih uporabnikov univerzitetnih storitev. Vendar pa bodo postale vedno bolj odločilne zahteve sodobne družbe, sodobnega človeka, ki se mora nenehno spreminjati, če hoče, ostati in napredovati. Iz istih razlogov moramo pričakovati nove pritoke študentov iz dela.

Univerza bo morala upoštevati te in druge potrebe, ki bodo nujno vplivale na drugačno oblikovanje in financiranje dvzgojno-izobraževalnih programov. To bo vsekakor univerza s fleksibilnejšo organizacijsko strukturo, z večjo sposobnostjo prilagajanja novim potrebam novih ljudi, ki bodo prihajali na univerzo ne le da dobijo prva znanja, ampak da jih tudi obnavljajo in oplajajo.

Po drugi strani pa bo prav tako veliko zahtevnejša gospodarska struktura sicer tudi sama razvijala lastno raziskovalno osnovo, vendar bo zaradi novih nalog vse bolj čutila potrebo po pomoči univerze pri fundamentalnih raziskavah, ki jih lahko zagotovi le univerza, če je tem novim potrebam prilagojena.

V tem kontekstu se pojavljajo tudi stara vprašanja o univerzi kot univerzumu znanja, pa tudi o univerzi kot nosilcu »humanizma«. Sprememba odnosov med univerzo in družbo bi morala vplivati na sedanji odnos med učiteljem in študentom, ki sam po sebi nosi objektivno še vedno elemente medčloveških odnosov, ki močno spominjajo na preteklost. Spremenjen položaj profesorja v pedagoškem in raziskovalnem procesu in drugačen pristop bodočemu študentu pa naj bi delovala v smeri ugotavljanja trajnih skupnih interesov, odklanjanja odnosov hierarhijske zasnovanih na formalnih načelih in vzpostavljanja nove vrste skupnosti študentov in učiteljev, ki bodo odraz novih značilnosti družbe, ki išče nove odgovore na stara vprašanja.

ZABELEŽIL:
IGOR LUKŠIČ

MARXOV ČUVAJ V KRIZNEM OBDOBJU

Marx je preveč pomemben, da bi ga v celoti prepustili marksistom. S. S. Praver

Obstoj etatiziranih družbenih razmerij v socializmu pogojuje, da se družbeni problemi »socializma v eni deželi« prikazujejo v izkrivljeni obliki, in tako učinkujejo varljivo, zlasti na inteligenco. S krepitvijo birokratskega parazitiranja na protislovnih socialističnega samoupravljanja se ne poraja le vulgarna marksistična apologetika, ampak tudi slepota navidez kritične marksistične in nemarksistične analize, ki ni več sposobna zapopasti bistvenih določil situacije, še manj pa točke in sile preseganja. Etatistični voluntarizem, ki v družbi priznava le dva razreda — tistega, ki ga je mogoče disciplinirati in tistega, ki se temu upira — spreminja objektivna protislovja v problem »subjektivne volje« posameznika ali skupin. Tako se danes pri nas govori predvsem o naslednjih vprašanjih: kako prisiliti ljudi, da bodo izvajali dogovorjeno, kako se vrniti k izvornemu liku komunista, kako prevzgojiti delavce iz lenuhov v stahanovce, in na drugi strani tudi o tem, kako nesposobne voditelje zamenjati s sposobnimi. Te »me-glíce«, ki zastirajo fenomenologijo družbenih spopadov, omogočajo pojav, da za probleme enega od socializmov v eni od dežel iščemo vzrok — v Marxovi ali kakih drugih doktrini, in »pomanjkljivosti doktrine« vidimo kot izvorno točko vseh današnjih družbenih protislovi. S tem se v podzavest izrine dejstvo, da gre tudi dandanes pri nas za boj za oblast v pogojih relativne ekonomske in politične krize, obenem tudi v pogojih, ki vsaj za sedaj ne vsebujejo klic revolucionarne ali kontrarevolucionarne spremembe, ampak kvečjemu reforme.

Z izhodiščem v površni interpretaciji družbenih problemov in na osnovi t. im. ekonomske krize se pojavljata »revolucionarno« in »kontrarevolucionarno« pridiganje namesto delovanja, intelektualni spopadi namesto neposredne, odkrite in programske deklarirane borbe za oblast med družbenimi skupinami.

Intelektualci z vseh vetrov nastopajo proti prevladujočemu statusu quo med družbenimi silami, in to v situaciji, v kateri je oblikovanje močne fronte proti odtujenim silam upravljajca še vedno blokirano kljub pomembnim poskusom, da bi jih zbrali. Podoba o družbenem položaju še vedno v največji meri diktirajo iste sile, ki so krizo tudi ustvarjale. Zainteresirane so predvsem za premirje in spravo, za status quo, ki so ga v polpreteklem obdobju omogočale z zbiranjem in razpolaganjem z odtujenimi kapitali. Zdaj gre šele obdržati s pozivi k vsesplošni solidarosti z odtujenimi vodilnimi silami, ki so bojda edine sposobne odplačati dolgeve in učinkovito organizirati socializem.

Intelektualni poligon spopada zato deluje kot pomožni poligon merjenja sil, ki se še niso nogle odločiti za podoben neposredni politični spopad, seveda pa prinaša tudi lastne karakteristike — karakteristike intelektualnega zraščanja ne dovolj artikularnih interesov različnih družbenih sil. Po eni strani se kliče k radikalizaciji revolucije, ne da bi bili sposobni pokazati na konkretne sile take radikalizacije, medtem ko se na drugi strani zahteva sestop k mirnim in preverjenim potom trdnega tehnokratskega ali etatističnega upravljanja — dogostop celo v istem besedilu istega avtorja nastopa eno in drugo. Obenem se rojeva vsa intelektualistična romantika. Začenja se s pričanjem, da gre dejansko le za intelektualni dialog, da so vprašanja idej ključna družbena vprašanja, da je treba razlike, ki obstoje, le izraziti v idejah in se nato pogovarjati, da čista znanost zmore rešiti vsa vprašanja. Ideološkemu intelektualnemu slepilu o karakterju lastne dejavnosti se spodobi, da se sklicuje na svobodo, demokracijo in človeške pravice, in pri tem spreminja vse te institucije družbene oblasti v institucije intelektualnih pravic in svobodčin, v privilegije. Svoboda priobčanja idej je dojeta kot edina svoboda, ki nam še manjka, demokracija izražanja vseh mogočih interesov kot edina demokracija, ki lahko zagotovi zadovoljstvo in srečo posameznikom, pravica do peticije, kavarniških nakladanj in klepetov pa kot tista pravica, ki danes predstavlja osnovni predmet spopada s stalizmom, etatizmom in birokratizmom. Prav zaradi take intelektualistične kritike »totalitarizma« se je treba obenem posluževati romantičnega pričakovanja množičnega prihoda

deusa ex machina, mitološke mase, ki bo zatrpala ulice in postavila vse stvari na tisto mesto, ki ga je že vnaprej predvidela ta ali ona genialna intelektualna intuicija. Dejstvo, da je delavski razred zainteresiran za resnico, je dojeto kot pravica intelektualcev, da družbo modelirajo po svojih cehovskih potrebah, ali z drugimi besedami: smo za etatizem, če bi le bil inteligenčen.

Toda kritika tega intelektualizma in njegovih različnih proizvodov je vendarle postranska zadeva, in če v obstoječem stanju vidimo samo dober razlog, da se spet zapletemo v spopad s slabostmi leve ali desne intelektualne kritike stanja, moramo tudi sami pasti v iste iluzije — da gre le za spopad idej, in da je treba le razčistiti z glavami, ki te ideje porajajo, pa bomo brez vseh težav korakali naprej.

Kompromis med socialističnim samoupravljanjem in vsemi oblikami odtujenja oblasti, ki na njem parazitirajo, se ne bo mogel večno obdržati. Poskusi falsificiranja javne razprave po 13. seji CK ZKJ pa kažejo tudi, da obstaja velika bojazen, da bi prekinitve tega kompromisa mogla biti katastrofalna. To pogojuje tudi do danes pri nas najbolj množično pojavljanje intelektualne opozicije, ki brezobzirno kritizira vse razen lastnih samoprevar, pa tudi pojav brezobzirnih obračunov s to opozicijo.

V tem prostoru nastaja tudi kritika Marxa. Povsem zmotno je, če te kritike ocenjujemo na osnovi njihovega odnosa do Marxa in njegovega dela, saj nas to privede v izrazito sholastično situacijo. Ta pot obrambe Marxa sicer lahko prispeva k marskološkimi tolmačenjem, pa tudi k identifikaciji preteklih in sedanjih navdihov za kritiko Marxa. Toda kritiko Marxa danes je treba pri nas presojati zlasti v odnosu med njo in sodobno družbeno situacijo, pri čemer moramo spoštovati tudi dejstvo, da je celotna zgodovina marksizma filter, skozi katerega Marx k nam doteka. Marxovo delo nam torej ni dano neposredno, z njim nismo v neposrednem, ampak v posredovanem razmerju, in zato je z zgodovinskim posredovanjem dana tudi njegova kritika. Napadi na Marxa predstavljajo določeno obliko ideološkega, pa tudi vulgarnega izrekanja o sedanjem stanju in o perspektivah, kar velja v isti meri tudi za neposredno obrambo Marxa, ki je najpogosteje še vulgarnjša od kritike.

Ta še vedno dovolj idilična intelektualna situacija, ki zgodovinsko periodizacijo naslanja na datume pojavljanja belih in črnih knjig, pa ne more biti večna. Privedla bo do političnih zaostritev. Ali je nastopil čas odločilnega spopada in obračuna med socialističnim etatizmom in socialističnim samoupravljanjem, ali med socializmom in antisocializmom — to je gotovo dvomljivo. Toda očitno je, da se bo del spopada še naprej dogajal tudi na terenu kritike in oboževanja Marxa. Taka intelektualna situacija, pa če to hočemo ali ne, najbolj ustreza razvoju in utrditvi dogmatskega marksizma.

Kritika kritike Marxa je do neke mere brezplodno delo, ki ga je kljub vsemu treba opraviti, toda ob tem gre za mnogo resnejše naloge marksistične inteligence: kako v današnjih razmerjih afirmirati marksizem kot revolucionarno teorijo, in kako je danes sploh še mogoče brati Marxa?

Zdi se, da mora program marksistične teorije, ki se noče izgubiti v branjenju Marxovega dela, in ki ne mara postati korporacija birokracije, vsebovati predvsem dve komponenti:

1. Afirmacija revolucionarne teorije je možna le z njenim lastnim radikalnim prizadevanjem za svobodo kritike. To ne pomeni le vzpostavljane pogojev in ustvarjanje izrazitejših tehnologije javnosti kot dela pluralizma samoupravnih interesov, ampak in predvsem omogočanje pravice do kritike »neintelektualnemu« delu družbe.

2. Praktični pomen revolucionarne teorije nasproti pragmatičnemu in voluntarističnemu omalovaževanju in zlorabljanju, se lahko okrepi le z razvijanjem kritike, ki razkriva odtujene mehanizme oblasti, kakor nastajajo zoper delavski razred — ne pa le v razmerju med inteligenco in politiko.

Če bi torej skušal izraziti, kaj je v Marxu še danes aktualno (čeprav se mi zdi tako vprašanje vredno kritike), bi začel z ugotovitvijo, da mora filozofija nastopati v časopi-snih člankih in se lotiti kritike politike.

Lev Kreft

KAKO RŠ PRITISKA NA SODIŠČE

Odločili smo se, da ne bomo več citirali izjav odgovornih ljudi in da jih tudi ne bomo več poimensko imenovali, kajti zaradi tega smo imeli že nekaj preglavic. Ker so naše osebnosti še nedorečene in kot študent — je hitro podležemo stresom in psihičnim travmam, smo v skrbi za svoje zdravje raje še enkrat upognili hrbtenico. Saj naj bo ta še tako trda, da je ne morejo zlomiti, vedi, da bo za hrbtenico prišla na vrsto rit (Mogoče bo to voda na mlin tistim, ki kikirikajo, da je Tribuna »režimski« list, oziroma, da je uredništvo postavljeno od »zgoraj«. A tudi če bi to bila, se potem sedaj verjetno ne bi do vratu kopala v finančnih in tehničnih težavah). Poskušali se bomo držati pravila NON QUIS, SED QUID (ne kdo, temveč kaj, oziroma, ni važno, kdo je rekel, temveč kaj je rekel). A pri subjektih kot so Tribuna, Mladina, Radio Študent nam tega ni treba uporabljati, saj njih ne prizadene, če navedemo, da so rekli A je enako B in ne B je enako A. Tudi po tem se spozna, kdo in nad kom ima moč in oblast. Oblast moti vsaka izpuščena vejica v njenih citatih, še posebno, če jih kdo »zlorablja«, kot to počnejo zgoraj omenjeni subjekti, seveda z namenom zavajati javnost.

Preidimo k stvari. Neki funkcionar je pred kratkim opozoril, da pripisuje Radio Študent (RŠ) preveliko razsežnost beograjskemu sojenju šesterici, ki je obdolžena za kaznivo dejanje združevanja s ciljem spreminiti družbenopolitični sistem. Menil je, da predstavljajo nekatere oddaje RŠ napade na sodstvo in na organe za notranje zadeve in da RŠ ne more vnaprej podpirati tistih, ki so obtoženi, ne da bi počakal na razsodbo sodišča.

Tako torej. Oddaje RŠ predstavljajo napade na sodišče ali če ekspliciramo predstavljajo pritisk na sodišče. Ubogo beograjsko sodišče. Poleg mendarodne javnosti (ne ve, »le konservativne zagovornike formalnih meščanskih svobodčin in pravic, ki pa so, to vsi dobro vemo, samo plašč za eksploatacijo delavskega razreda«) je dobilo na vrat še domačega nergača. Čeprav nisem bil preveč slab v fiziki, mi vseeno ne gre v glavo, kako lahko radijska postaja, ki se jo na UKV frekvencah komajda sliši v celi Ljubljani, na sredjevalovnih pa še v bližnji okolici, a nikakor ne čez republiške meje, pritiska na sodišče, ki je oddaljeno vsaj 500 km. Vzemimo za dejstvo, da je RŠ res pritiskal na sodišče. Toda kaj je potem storil na visoki funkcionar na vvezni ravni, ki je že pred sojenjem obdolžene spoznal za krive. Ali ni to preudiciranje, ali to ni pritisk na sodišče? Koliko so vedeli že stari Rimljani, je Justicija slepa. A če je slepa, pa zato ni gluha in marsikaj dobro sliši in ve, kako ravnati, da ne bi izgubila še tisto, kar ima. Odnos oblast—sodstvo je izrazito izkoriščevalski. Justicija je bila ničkolikokrat v zgodovini oskrunjena in zlorabljena, ne da bi oblast za to odgovarjala. Konec

D. GERLICA

koncev jo je proizvedla oblast, da bi zanjo delala in da bi jo izkoristila v svoje namene. Za to »časno« delo ji oblast seveda nameni tudi nekaj denarja, da bi Justicija lahko živela. Tu se vidi novi element v odnosu oblast—sodstvo. Prostituiranje. Justicija prodaja svoje usluge oblasti. Kateremu glasu bo torej prisluhnila, če ne oblastiškemu? Kot vemo, pa pri prostitutkah (to lahko vidimo le v tujih filmih, kajti »pri nas tega nečednega posla ni«) velja pravilo NO MONEY, NO FUNNY. In zakaj bi potem Justicija morala prisluhniti »ušivemu« RŠ, ki nima niti za nove čevlje oziroma za novo opremo niti nima politične moči? A naj bo dovolj o tem, pa čeprav bi se dalo o »neodvisnosti« sodišč še veliko reči. Mislim pa, da je ta formulacija popolnoma nesmiselna. V nobeni razredni družbi (če kdo misli, da je pri nas brezrazredna družba, naj ta del zamenja s kakšnim drugim izrazom, a mišljene so vse danes obstoječe družbe, kjer imajo sodišča) sodišče ne more biti neodvisno, saj je le produkt vladajoče ideologije. Puhlice o neodvisnosti sodišč so samo izkrivljena in na glavo obrnjena zavest (iz te posplošitve izvzemam izjeme, ki pa, kot vemo, samo potrjujejo pravilo, npr. razsodba Vrhovnega sodišča SRS v zadevi Matevž Krivic—DELO).

Po vsem tem si lahko postavimo vprašanje, zakaj RŠ sploh daje preveč razsežnosti beograjskemu procesu. Že Pulitzer (oče ameriškega masovnega bulvarnega novinarstva) je dejal, da ljudje potrebujejo senzacije. Kaj naj bi bil proces drugega kot to, saj se ne dogaja vsak dan, da bi kdo hotel spreminiti družbenopolitični sistem, še manj pa, da bi mu za to sodili (vsem zagotovo ne. Jovan Mirić npr. v svoji knjigi povsem naravnost pove, da hoče spremembo ustave, ki je temelj vsakega družbenopolitičnega sistema, a mu za to ne bodo sodili, ker ima pač drugačno zaledje kot »tolpa šestih« v Beogradu)? Tudi podatki o naši zadolženosti, pa naj bojo ti točni ali izmišljeni, niso več zanimivi za našo javnost, saj ob tem človeku postane kar slabo. Stokanje o ekonomskih težavah pa lahko beremo vsak dan v naših časopisih. In kako smo potešili to željo po »informiranosti« (da ne uporabimo izraza »senzacija«, ki sodi samo v kapitalistično-potrošniško družbo, ki gleda nadaljevanke tipa Dinastija. Mar take stvari vrtijo tudi pri nas?). O sojenju lahko beremo le skopa Tanjugova poročila, ki pa povedo malo ali pa celo nič, predvsem pa govorijo samo z ene pozicije, s pozicije tožilcev. Druga stran, obtoženi, imajo v teh poročilih samo vloga negativca. Ob pomanjkanju informiranosti pa se takoj začnejo širiti govornice o stilu »reklama—kazala in tako še je zgodilo tudi v tem primeru. RŠ in Mladina (na našo žalost bi jim težko ob bok postavili Tribuno, a se bomo potrudili, da napako odpravimo) sta ravno hotela zapolniti vrzel, ki je nastala zaradi pomanjkanja in neobjektivnosti informacij ter bi na ta način tudi preprečila razne govornice. S tem sta samo zadovoljevala eno temeljnih potreb in pravic delovnega človeka in občana: biti objektivno informiran. Če bo sodba že izrečena v imenu ljudstva, maj to ljudstvo vsaj ve, zakaj pri vsej stvari sploh gre.

Zakaj nekdo sploh zapira informacije ali, kar je še večji problem, zakaj jih prikazuje neobjektivno. Ne bomo povedali nič novega, če bomo rekli, da imeti monopol nad informacijami pomeni imeti moč in posredno s tem tudi oblast. Torej, če obvladujemo informacije, obvladujemo s tem celo družbo. Borba za združitev monopola nad informacijami je hkrati borba proti oblasti, kot oblasti nekoga nad kom, je borba za podružbljanje informacij, je borba za podružbljanje oblasti ali če hočete za »resnično« samoupravljanje. In tu je bil velik prispevek RŠ in upam, da še bo.

ROBERT BOTTERI

P. S.

»Brez splošnih volitev, brez neovirane svobode tiska in zborovanja, svobodnega boja mnenj zamre življenje v vsaki javni instituciji, postane navidezno življenje, v kateri postane birokracija sama dejavnosti element. Javno življenje polagoma zaspri, par ducatov partijskih voditeljev z neizčrpno energijo in brezmejnimi idealizmom usmerja in vlada... in od čada do časa skličejo na zborovanja elito delavstva, da bi ploskala govorom voditeljev in se enoglasno strinjala s predloženimi resolucijami... — diktatura vsekakor, toda ne diktatura proletariata, temveč diktatura peščice politikov, tj. diktatura v čisto meščanskem smislu.« (Roza Luxemburg)

PEACE MOVEMENT V JUGOSLAVIJI

delu in mestu mirovnih skupin v Jugoslaviji
akcija...

18. in 19. decembra so poleg duhovitega prodajalca Mladine in Tribune pozornost napovalcev pred Maximarketom vzbudili mirovniki (to je krajši naziv za člane delovne skupine za mirovne skupine pri RK ZSMS). Postavili so informativno stojnico, od koder so ljudi opozarjali, da imajo za otroke bojne grače in vojne igre trajne posledice, ko ti enkrat odrastejo. Svojo stojnico so postavili nekoliko pred tisti del izložbe, kjer je Maximarket predstavil ponudbo igrač. Pištol, pušk in drugih pokalic res ni bilo v izložbi, so pa jih tako toliko bolj navdušeno prodajali na oddelku z igračami vsakomur, ki jih je hotel kupiti. Morda pa je bilo takšnih kupcev vseeno manj, saj se je večina ljudi pred nakupovanjem ustavila pri mirovni stojnici in od tam s kančkom zamisleka krenila po nakupih. Na stojnici so mirovniki delili letake in pozivali ljudi, naj se jim pridružijo. Poleg tega so sestavili protestno pismo, kjer so zapisali, da so proti izdelavi in prodaji igrač, ki v otrocih razvijajo agresivnost. Na to pismo se je v dveh dneh podpisalo več kot 3000 ljudi.

in odzivi

Več kot 3000 podpisnikov in še več obiskovalcev dokazuje, da je bil odmev na akcijo velik. Še posebej starejši občani so bili navdušeni. Mirovnikom so izrekli pohvale in vzpodbude za nadaljnje delo. Srednja generacija ni bila tako enotna. Slišati je bilo tudi take komentarje in pripombe kot: mularija se spet

nekaj gre, haska pa ne bo nobenega, kood že še videli, ko..., ah pusti, mladi so vsi idealistični, potem ko pridejo v službo, pa vidieo, kako je. na srečo so bili taki nasvetov polni občani redki. Največ jih je podpisalo pismo, se zanimalo za delo mirovnikov in jih vprašalo, kdaj bodo spet organizirali kaj podobnega.

Položaj mirovnega gibanja v Jugoslaviji

Ob pojmu »mirovno gibanje« se človeku v mislih najprej pokažejo podobe množičnih demonstracij v zahodni Evropi (posebej v letu 1983), na katerih so sodelovale tudi ugledne osebe in Nobelovi nagrajenci in so se ljudje, maskirani v Reagana in Andropova (Černenka) žogali z Zemljo. Naslednja podoba: zapovedane in dirgirane demonstracije na Vzhodu, kjer so v prvih vrstah korakali perspektivni partijski, državni in policijski funkcionarji, ki so energično zahtevali mir, napadali (z besedami) grozeči Zahod in istočasno razvijali še močnejša orožja.

Česa takega v Jugoslaviji ni. Mirovne demonstracije potekajo v manjšem obsegu, lahko bi jih preštel na prste in še tiste, ki so niso deležne široke publicitete. Zakaj?

1) Zmotno bi bilo misliti, da bi bile demonstracije v zahodni Evropi uspešne brez predhodnega organiziranega delovanja mirovnih skupin. Namesto političnih strank, ki potrebujejo volilce, so ljudje izbrali združenja, kje lahko aktivno delajo. Takšne so tudi mirovne organizacije.

2) Na Zahodu in Vzhodu so zgrajena raketa oporišča, ki jih nameravajo zapolniti z

vedno močnejšimi raketami (razen če ne bo drugače zaukazano). V Jugoslaviji tega ni. Vendar Jugoslavija zaradi svoje politike nevrščenosti in zavzemanja za aktivno miroljubno sožitje in za nejedrsko območje na Balkanu ni sama po sebi mirovna skupina. V apelu mirovnikov piše: »Ni čudno, da nekateri menijo, da smo vsi prebivalci Jugoslavije potemtakem veliko mirovno gibanje in zato kakega posebnega mirovnega gibanja in pridruženja za mir ne potrebujemo. Če prisitanemo na to, potem smo le tiha večina, v imenu katere se za mir potegujemo politiki. Tako nam je mir pravzaprav podarjen in analogno nam bo v skrajnem primeru lahko podarjene tudi vojna.

Z akcijami hočejo mirovniki opozoriti ljudi na svojo prisotnost, vplivati na njihovo mišljenje in zavest. Nesmiselno bi bilo živeti v iluziji, da se ne more nič zgoditi, da atomskega orožja ne bodo uporabljali. Uporabljeno bo, če se ljudje temu ne bodo uprli. Uspejo pa se lahko samo z izoblikovano zavestjo in prepričanjem.

Lahko bi rekli, da se v Sloveniji ta zavest krepi, hkrati z njo pa ljudje sprejemajo mirovne. Če so ob lanskoletni mirovni stojnici, ko so mirovniki demonstrirali proti raketam, depozitu in za skrajšanje vojaškega roka, ljudje nejevoljno zmagovali z glavami in se obračali v stran, tega zdaj skoraj ni bilo. Le redki se »raje« niso hoteli podpisati na protestno pismo (iz strahu? ...BIG BROTHER IS WATCHING YOU...)

Mirovno gibanje v Jugoslaviji je še v povojih. Skupine delujejo samo v Sloveniji (v Lju-

bljani, Radovljici, na Ptuju, Jesenicah). Ljubljanska delovna skupina za mirovna gibanja pri RK ZSMS se povezuje s podobnimi skupinami iz Avstrije, Italije, Nemčije, Švice in Madžarske (v okviru prostora Alpe-Jadran). Novembra so skupaj pripravili Mednarodni mirovni tabor na Srednjem vrhu. Sodelujejo pa tudi z drugimi mirovnimi združenji v Evropi. Iz delovne skupine se postopoma razvija društvo (postopek za ustanovitev ustavlja administrativne ovire). Vprašanje financiranja (kot povsod pri nas) ni rešeno. Denarja primanjkuje na vseh koncih. Tisk letakov na zadnji stojnici sta finančno omogočila Društvo vojnih invalidov in Združenje španskih borcev. Tudi stalnega prostora nimajo, trenutno so na Kersnikovi 4 v sobi 408 (kjer imajo sestanke vsak torek), a ne bodo več dolgo. Kljub vsemu so začeli izdajati svoj bilten, v katerem poročajo, kaj so opravili in kaj še nameravajo. Načrtov in volje je dosti, pa tudi upanja na boljše dni (zlasti glede denarja). Če je kdo pripravljen sodelovati ali aktivno delati v mirovnem gibanju, naj se oglasi na naslov: Delovna skupina za mirovno gibanje pri RK ZSMS, Dalmatinova 4, Ljubljana. Morebitne finančne prispevke sprejemajo na žiro račun: Mirovni sklad: 50101-678-47163. Še posebej pa mirovniki pozivajo ljudi, da ustanovijo mirovne skupine v manjših krajih.

Jasmin Držanič

P. S.

Mirovniki poudarjajo, da njihovo delovanje ni politično in da tudi sodelovanje s skupinami iz drugih držav nima političnega značaja.

ZA KAJ SE BORIJO ANGLEŠKI RUDARJI?

Že nekaj let je, kar je André Gorz rekel o zgodovini proletariata in v svoji knjigi »Adieu au proletariat« izrazil in opredelil izkušnje nove levice, ki jo je imela s t. i. klasičnim industrijskim delavskim razredom. Med revolucionarnim vrenjem po univerzah, ki ga je rodil odpor do vse bolj bornirane družbe, so delavci zagovarjali študentom, da jim je pač kar dobro, da se jim standard izboljšuje, da so njihova delovna mesta trdna in da lahko celo participirajo pri upravljanju podjetij. Navidezno večna prosperiteta je v svojem zenitu še bila prepričana, da lahko državna regulativa vodi kapital med Scilo recesije in krize ter Kamibdo uporov in revolucij. Nesporazum, spopletelo srečanje med »staro« in »novo« levico je torej zrasel na tleh zgodovine, ne pa samo v glavah teoretikov te in one strani, ki so prerokovali, da se je delavski razred, ki so ga enačili s specifično organizirano obliko industrijskega proletariata, prodal za vse večne čase, oziroma, da so zahteve nove levice le modna muha enodnevnica buržujskih sinov, ki imajo vsega preveč in ne vedo kaj hočejo. Toda kmalu za tem je kapital sam razmeglil se teoretske konstrukcije o globalno neprofitno upravljivi družbi, o koncu ideologij, o tisočletnem reichu rastoče produkcije in blagostanja in bolj kot vsi ekonomskostatistični indikatorji, ki so beležili krizo mednarodne menjave, upadanje gospodarske rasti itd. o tem pričajo milijoni brezposelnih, ki nimajo te sreče, da bi bili pravišnji po merilih »postindustrijske družbe«. Že v sredini 70-ih let je Paul M. Sweezy spremenil svojo tezo o nerevolucionarnosti delavskega razreda razrednega sveta in zapisal, da je prišlo obdobje, ko postaja spet borben.

Vendar gredo teorije čisto svojo pot in se ne menijo za to, da se je spremenila tista družbeno-zgodovinska realnost, ki jih je ustoličila. Hudič je seveda v tem, da teorija ne more odražati neposredno svoje »materialne podlage«, ker že vselej je njen del in vanj v temelju vpeta, ne stoji nekje zunaj in motri doseganje, četudi se ji zaradi boleznih objektivističnega nevtalizma to celo mora dozdevati. Zraven pa vtakne prste še praktični konformizem, ki v našem primeru teoretiku omogoča, da se vnaprej na hitro poslovilo od razreda delavcev, ne da bi trpel njegov sloves radikalnega levničarja in brezozirnega kritika vsega obstoječega, nasprotno, praktični konformizem delavskega razreda, ki ga prosperiteta omogoča, bolj poudarja blek razuma, ki se noče spraviti s statusom quo, leprav si je njegov lastnik praktično še kako na jasnem o dobrobiti svojega vnaprejšnjega slovesa od delavcev, ki so »že itak dokazali, da manjše ne gre računati.« To seveda ne velja za A. Gorza, s katerim smo začeli ta uvod in ki je samo nereflektirano pristal na neko enoznačno enačenje proletariata kot transempiri-

ričnega zgodovinskega subjekta pri Marxu z empiričnim poznoindustrijskim delavskim razredom Zahoda in njegovimi organizacijami in ki se obnaša tako, kot da že ve, kaj proletarijat je. Velja pa to, kar smo zapisali toliko bolj za situacijo tu in zdaj.

Oliver Mc Donald, profesor političnih ved iz Londona, je v soboto, 11. 1. 1985, ob 11^h v Mali dvorani CD predaval o boju angleških rudarjev proti ekonomski politiki vlade Želzne Maggie, ki v nekaterih točkah že prerašča v boj proti »thatcherizmu« nasploh. V času, ko se oficialni predstavniki »našega« delavskega razreda (ali so to resnični predstavniki ali pa tisti, ki si to morajo umisljati, pustimo zdaj ob strani) predvsem pogajajo z IMF in so čez glavo zaposleni na eni strani z lovljenjem nacionalnih ravnotežij med različnimi političnimi frakcijami, na drugi pa z uresničevanjem mednarodnih obveznosti, kot se dolgovom lepše reče, je dolžnost proletarskega internacionalizma opravil Časopis za kritiko znanosti, ki je ob pomoči CD predavanje organiziral.

Da je Mc Donald prej vse kaj drugega kot pa neprizadet opazovalec in analitik socialnih premikov, nevtralnoro odje v nevidnih rokah »scientific managementa« smo lahko opazili skozi vse predavanje, ki je na najboljši možen način dalo slutiti, kaj se skriva pod t. i. »proletarian science«, o kateri pravkar poteka debata v krogih levih intelektualcev na Otoku. Upamo, da nam bo duh njegovega predavanja, tisto nekaj več od gole besede in njenega čistege pomena, uspelo zajeti v naslednjih vrsticah.

ENGLAND IS A BITCH

Splošno prepričanje javnega mnenja, ki preko komunikacijskega imperializma oblikuje tudi prepričanje tistih, ki boj britanskih rudarjev spremljajo s simpatijo, je, da je do stavke, najdaljše in najbolj množične v povojni angleški zgodovini, prišlo zaradi radikalizirane politike rudarskega sindikalnega vodstva. Kakor hitro pa pristanemo na to na videz tako očitno in preprosto »dejstvo«, smo že ujeti v vladajočo ideologijo, znotraj katere tudi trmasto in uporniško vztrajanje na »pravi« strani, strani zatiranih in marginalnih, ne pomaga. Da je do radikalizacije politike sindikalnega vodstva prišlo, je rezultat večletne strategijske konservativne vlade, ki je s pravimi operacijskimi štabi izoblikovala celoten načrt likvidacije sindikatov, ki so po porazu laburistov na volitvah 1978, po katerem je prišlo do razcepa in krize v stranki, ostali poglavitni politični trn v peti v vladavini torijevcev. Celotna operacija, ki se je začela izvajati takoj po zmagi na volitvah se imenuje »THE RUDDLEY PLAN«, katere avtor je ameriški premogovni mogotec, ki je uspešno likvidiral

sindikalno gibanje na zahodu ZDA in tako postal »načelnik« štaba, ki ga je oblikovala Margaret Thatcher v boju proti močni sindikalni organizaciji z več kot stoletno tradicijo. Simbol vsega sindikalnega gibanja pa so prav rudarji. Zlom rudarskega sindikata bi bila po falklandski epopeji, ki je evforično prerodila že docela odmrlo »libidialno ekonomijo« britanskega svetovnega imperija, še ena simbolna zmaga »Želzne Lady«, ki bi si verjetno po zmagi nad simbolom »notranjega sovražnika« britanskega velikega kapitala zagotovila praktično neomejeno vladavino. Toda gre še za vse kaj drugega kot zgolj »simbolno bitko«. Premogovništvo je tudi ena centralnih točk ekonomskega programa »thatcherizma«, ki je v popolnem nasprotju s sporazumom, ki ga je leta 1974 z rudarji podpisala tedanja laburistična vlada. Plan energetske politike konservativne vlade je predvidel popolno reorganizacijo premogovništva, ki bi se skoncentriralo v nekaj velikih jamah, opustili pa bi veliko število manjših in manj donosnih jam, tako da bi brez zaposlitve ostalo nad 70 000 rudarjev. Osnova tega načrta, v katerega realizacijo je vlada vihožila ogromna sredstva, je nova tehnologija, ki bi preko TV kamer in kompjuterjev omogočala kontrolo vsakega delavca v jami. Istočasno pa naj bi rudarji prešli na nov plačilni sistem, katerega osnova je načelo plačila po produktivnosti, kar pa glede na sila neenake pogoje dela pomeni, da bi ponekod rudarji zaslužili v enem dnevu toliko, kot drugje v celem tednu.

Rudarji seveda niso proti novi tehnologiji, so pa proti temu, da se ta uporabi proti njim samim, da na eni strani takorekoč čez noč postavi na cesto tretjino rudarjev, namesto da se izkoristi za izboljšanje delovnih pogojev, skrajšanje delovnega časa in delovne dobe sploh. Niti niso mogli pristati na to, da postane produktivnost, torej ekonomičnost proizvodnega procesa, ki je odvisna od naravnih pogojev in tehnologije, odločilni faktor njihovega zaslužka. Nacionalni odbor sindikata je načelo plačila po produktivnosti ostro zavrnil. Konflikt z vlado je bil neizbežen.

GET UP, STAND UP, STAND UP FOR YOU RIGHTS

Kot smo že rekli, je vlada konflikt z rudarji ne samo pričakovala ampak celo načrtovala. T. i. »Ruddleyev plan« je že leto dni pred zmagom konservativcev operacionaliziral osnovne točke:

1. Moralo bo priti do konfrontacij z nekaterimi sindikati v nacionalizirani industriji.

2. Vse napore je treba vložiti v energetiko. Prekiniti je treba preveliko britansko odvisnost od domačega premoga. V ta namen je treba povečati izkoriščanje nafte v Severnem mo-

rju in povečati proizvodnjo električne energije iz jedrskih elektrarn.

3. Izdelati je treba načrte za uvoz premoga.

4. Organizirati je treba prevoz uvoženega premoga s prevozniki, ki niso člani sindikata.

5. Odsekati je treba podporo stavkajočim. (V ta namen je vlada tudi oblikovala posebne, centralistično organizirane in vodene policijske sile, ki štejejo približno 11 000, predvsem za boj proti demonstrantom usposobljenih policajev, primerne oboroženih z gumijastimi naboji, vodnimi topovi itd.)

V začetku pomladi lanskega leta je vlada začela obširno uresničevati načrt zapiranja manjših jam, ki so skoncentrirane predvsem v Yorkshiru, zgodovinskem centru angleškega rudarstva in zibelki sindikalnega gibanja. V neki manjši jami je uprava delavcem še prvi teden marca obljubila, da jame ne bodo zaprli, samo teden kasneje pa so delavci izvedeli, da nameravajo jamo zapreti konec tedna. Tako je prišlo do prvega štrajka, ki je v napetem ozračju za sabo spontano potegnil množično stavko, ki je ni organiziralo vodstvo sindikata. Po Mc Donaldovem mnenju je šlo za namerno provokacijo vlade, ki je hotela sprožiti stavko spomladi, ko deluje čas njej v prid in tako preprečiti zanjo veliko bolj neprijetno stavko jeseni. Stavka je iz tedna v teden dobivala večji obseg, v juniju je štrajkalo že več kot 200 000 rudarjev. Vendar pa niso stavkali vsi rudarji, največ jih je nadaljevalo z delom v sosednji pokrajini Nottingham, ki bi po načrtih vlade postala center britanskega premogovništva, kajti za razliko od majhnih jam v Yorkshiru prevladujejo v Nottinghamu velike jame. Kako to, da tako močnemu sindikatu, kot je sindikat rudarjev ni uspel generalni štrajk?

Leta 1982 je vodstvo sindikata prvič po letu 1966 prišlo v roke levi struji, ki jo vodi Artur Scargill (dobil je 70% glasov). Od takrat se je sindikat pripravljal na stavko, vendar zaradi spontanega začetka stavke Nacionalni odbor ni sprejel sklepa o splošni stavki. To je bil eden izmed razlogov, zaradi katerih nekateri rudarji niso prekinili dela, vendar niso bili proti stavki, zahtevali so samo, da se sestane Nacionalni odbor in se odloči, ali bo šel v generalno stavko ali ne. Po vnaprejšnjem načrtu je policiji uspela popolna blokada cest med Yorkshiro in Nottinghamom, tako da do uglaševanja mnenj o generalnem štraku sploh ni moglo priti. Ko je štrajkalo 11 od približno 30 jam v Nottinghamu so centralne policijske sile (tistih že omenjenih 11 000 policajev) vdrle v Nottingham, uspele presekati vez med tem področjem in Yorkshiro in s tem zlomile stavko v Nottinghamu. Poleg policije sta k zlomu prispevala še dva faktorja: 1) vprašanje plačila po produktivnosti, ki favorizira Nottingham, 2) v Nottinghamu je precejšnje število (Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje s 5. strani)
 priseljenec iz Poljske in Ukrajine, med katerimi prevladuje desna politična tradicija.

Glavna stavkovna ofenziva je trajala preko poletja, ko so se stavkajočim rudarjem pridružili še prevozniki, železničarji in pristaniški delavci. Velika brezposelnost (3,5 milijona »uradno« brezposelnih, 1 000 000 prikrito brezposelnih in 750 000 žensk, ki jih statistika ne šteje med brezposelne, ker so »prisilno« gospodinje) je preprečila podporo stavkajočim iz zasebnega sektorja, kjer stavkajoči tvegajo, da jih takoj odpustijo.

V jeseni pa je stavkovni val začel popuščati in petina rudarjev se je vrnila na delo. Poleg ofenzive v množičnih šo svoje prispevali še božični prazniki. Toda vodstvu sindikata je jasno, da se bo zlomilo celotno sindikalno gibanje, če se stavka konča s porazom. Prav tako pa je jasno tudi M. Thatcher, da jo bo poraz v tej poldržavljski vojni verjetno stal glavo. Gre torej za biti ali ne biti.

SREDSTVA PRITISKA: POLICIJA IN »SVOBODNI TISK«

Med samo stavko je prišlo do velikega števila incidentov, v katerih je življenje izgubilo tudi pet rudarjev, vendar to lahko samo zamegli dejstvo, da je bila celotna policijska aktivnost nezakonita. Prvič je bila nezakonita blokada cest, s katero so preprečili mobilnost državljanov. Policija je sistematično obravnavala zborovanja rudarjev kot kriminalna dejanja, torej gre za kriminaliziranje pravice državljanov do zbiranja, prav tako je policija zlorabljala pravico, po kateri lahko aretirajo kogar koli že na osnovi pričevanja policista. Pogojno so obsodili za manjše prekrške nad 9 000 rudarjev. Lokalni policijski komiteji, v katerih imajo 2/3 večino predstavniki prebivalstva, so poizkušali onemogočiti nezakonito delovanje policije. Toda policija jih je preprosto ignorirala!

Vlada je uporabila tudi t. i. »taktiko ročnih lutk«. Na sodišče so zvelikli rudarje, ki so obtoževali druge rudarje oz. sindikat v celoti. Mali mož napada veliko organizacijo in s prstom kaže na vlado kot svojega zaščitnika...

Ker nam zmanjkujeta prostora omenimo le glavne grehe britanskega tiska, katerega 75% celotne dnevniške naklade je v rokah treh ljudi: mnenju rudarjev, njihovim občutkom in zahtevam ni tisk posvetil nobene pozornosti, zato pa je toliko večjo pozornost posvetil njihovim ženam, ki jih je prikazal kot žrtve trme njihovih patriarhalnih mož. Solzice seveda niso manjkale. Tisk je nasprotoval, da se o stavki govori kot o javni stavki, češ da ni bilo nacionalnega soglasja. Sindikalnemu voditelju Arturju Scargillu je skreiral image fanatičnega Führerja. Predvsem pa je v prvi vrsti vsak dan poudarjal, koliko rudarjev se je vrnilo na delo. Skoraj popolnoma isto je počela televizija, ki je le enkrat in to na četrtem programu v večernih urah predvajala objektivno

dokumentarno oddajo o rudarjih. Da ne govorimo o tem, da že tako ali tako pristaja na »common sense« vladujoče ideologije: trg kot univerzalno in edino merilo, nujnost »ekonomske racionalizacije« itd.

Na strani rudarjev je bilo samo glasilo KP Morning Star, ki pa je s svojimi 40 000 izvodi pljunk v morje milijonskih naklad Murdockovega in ostalih dveh koncernov.

STAVKA KOT REVOLUCIONARNA IZKUŠNJA ZA SINDIKATE IN NOVO LEVICO

Glede na same cilje stavkajočih, ki se borijo v prvi vrsti za ohranitev svojih delovnih mest, torej pravzaprav za ohranitev statusa quo, stavka sama ni nevmkako revolucionarna. Cinično vprašanje »belih ovratnikov« je: Kaj bi ti rudarji pravzaprav sploh radi dosegli, saj v najboljšem primeru obdržijo svoja umazana, nevarna in slabo plačana delovna mesta, ko branijo neko neproduktivno industrijo? In tako ne gledajo na stavko samo razsvetljeni tehnokrati »svobodnega sveta«. Janez Stanovnik je lansko jesen v »Naših razgledih« ocenil bitko britanskih rudarjev kot zgrešeno, češ da rudarji ne uvidijo nujnosti »strukturnih sprememb v gospodarstvu« in so zato v nasprotju z interesi delavskega razreda kot celote.

Na delu je neka stara fantazma, ki konstruira »obči interes delavskega razreda« kar vnaprej kot goli teoretsko-spoznalni problem, mimo praktičnih izkušenj delavcev v političnih bojih in zagreši stari greh, ki se vleče od druge internacionale naprej — kar ima za posledico vso, na videz že zdavnaj preživelo stalinistično navlako. Namreč, zgodovinsko-empirični, delujoči delavski razred se vselej izkaže kot ne-cel, zavezan partikularnemu, ki mu občost njegovega interesa pač stalno uhaja, nikoli ne predstavlja sebe kot tistega »pravega« delavskega razreda, zato je potreben nekdo, ki v nasprotju s tem »empiričnim« delavskim razredom zastopa njegov interes kot tak. Kdo drug, seveda, kot »njegova« Partija kot utelešenje tega »občega interesa«, kar je seveda v čistem nasprotju z Marxom, ki pokaže, da je delavski razred vselej ne-cel, da je ujemanje občega interesa tega razreda in zgodovinskih bojev tega razreda točka, ki je že zunaj obstoječega horizonta, ker delavski razred ujame svoj obči interes šele takrat, ko odpravi samega sebe kot razred in s tem razredno družbo sploh, da je tisti »pravi« razred šele takrat, ko že ni več razred.

Komplementaren idejnemu je tudi materialni moment taiste fantazme. V svoji usmerjenosti na obče materialne cilje spregleda celotni »idejni«, duhovni učinek, ki ga sproži aktivizacija nekega takega gibanja, kot je rudarsko stavkovno gibanje v V. Britaniji, znotraj katerega se je sprožil proces spreminjanja zavesti kot komplementarni moment boja. Za tiste, ki »že vedo, kaj delavski razred je in kaj je njegov obči interes« pa je to tako ali tako

irelevantno. Je pa zato toliko bolj zanimivo za nas. Za kaj pravzaprav gre?

Predvsem se je spremenila tradicionalna patriarhalna kultura, trdno zakoreninjena v rudarskih predelih s svojo zacementirano starostno in spolno stratifikacijo. Rudarji so izkusili, da lahko njihove žene prav tako politično delujejo kot oni sami, za kar imajo zgodovinske zasluge feministke, ki so »vdrle« na stavkovna področja in prvič v zgodovini množično podprle delavske boje s tem, da so vzpostavile organizacijo »ŽENSKÉ PROTI ZAPIRANJU JAM«. Tako se je rodila tudi največja ženska demonstracija v angleški zgodovini. Stavko so podprli še drugi »anarhistični, delomrzi in uporniški elementi«, vključno z antinuklearci (tako tistimi, ki so proti nuklearnemu orožju kot tistimi, ki nasprotujejo »uporabi jedrske energije v mirno ljube namene«). Tako je prišlo prvič v takem obsegu do sodelovanja »stare« in »nove« levice, kar še ne opravičuje kakšnih mehaničnih kvazi Heglovskih konstrukcij o »novi, višji sintezi«, kot predvsem postavlja v ospredje Lukacsevo tezo o proletariatu kot obči usodi družbe. Istočasno se je spremenila tudi celotna »politična kultura iz izrazito pasivne, manifestativne, »fuzbalske«, v aktivno. Porodila se je samostojna informacijska mreža s sicer skromnimi nakladami rudarskih biltenov in časopisov, izdali so celo nekaj pesniških zbirk in spominov starih rudarjev na minule štrajke. Skratka, šlo je za nekaj, kar je od vseh marksističnih teoretikov najbolje doumela R. Luksemburg in kar se je pri nas sprevrglo v politično frazo, šlo je za »samoaktivnost množic«. Gre torej za nekaj več kot samo štrajk, podprt s političnimi mitingi, kjer so na eni strani voditelji, na drugi pa pasivno ljudstvo, čeprav si javna občila še kako prizadevajo prikazati spopad kot bitko med vlado kot zastopnikom »reda, demokracije in varnosti« in nedemokratskimi, fašistično, »führerjevsko« organiziranimi sindikati, ki ogrožajo pridobitve demokracije, mir in blagor angleškega ljudstva.

Resnica je seveda drugačna. Rudarski sindikat je ena najbolj demokratično organiziranih organizacij v V. Britaniji. Vse odločitve se sprejmejo po delegatskem načelu, najvišji organ pa je delegatska konferenca. Je pa sindikat zagrešil strateško napako, ker mu ni uspelo sklicati Nacionalnega odbora in tam doseči enotne odločitve o generalnem štrajku.

God save the fascist regime

Last but not least—štrajk je prva velika organizirana delavska akcija proti naraščajoči brezposelnosti kot posledici politike vlade Margaret Thatcher. Čigave interese ta politika zastopa in katero železno logiko posebej psihotična »Železna Lady« je verjetno znano. Štrajk je pokazal, da ta železna logika ne more čez noč vreči na cesto tistih »stroškovnih postavk«, ki so postale neekonomične, ne da bi se posestniki delovne sile temu uprli. S tem je

začel bledeti mitološki sij najbolj priljubljene angleškega politika sploh, ki mu je uspelo strniti vrste desnice v taki meri, da so zbledele potrebe po neofašističnih organizacijah, kot je »National Front«. V tej točki gre rudarski boj čez samega sebe in postaja ne le boj za obrambo sindikatov, ki so trn v peti angleški verziji reaganomike, ampak postaja tisti duhovni impulz, ki brani demokracijo pluralizma nasploh proti ofenzivi neokorporativizma, ki je pač staro konservativno reklo, da se je v hudih časih treba stisniti okoli družinskega ognjišča, preoblekel v modernim časom primerno varianto o »tovarar kot veliki družini«. Ta ideološki smrad »tisočletnega evropskega duha« pa zaudarja tudi iz vseh tistih Slovencev, pri katerih ima veliki drugi poševne oči in samorajske meče.

Anderw Clevarts

D. GERLICA

FOTOGRAFIJA: MIKI STOJKOVIČ

V svoji nalogi se ne želim lomiti s vprašanji fotografije kot svetlopisa ali kot umetnosti. Iz fotografije razumem kot medij — sredstvo, način sporočanja in sprejemanja. Obena od vizualnih komunikacij mi ni ne inferiornejša in superiornejša kakoli drugi, kot tudi samega vizualnega komuniciranja ne ocenjujem ali precejujem v odnosu kakakega drugega. Tudi ne delim mnenja tistih ki menijo, da je fotografija Evropcu neprimerno izrazno sredstvo, ker naj bi modrost zahoda, v nasprotju z vzhodnjaško, razvila logičen, verbalen način.

Fotožurnalizem vstane in pade z resničnostjo v fotografiranem ali drugače povedano, s priljubljenim geslom: Fotografija ne laže. Iz tega sledi, da je fotografski aparat objektiven zapisovalec stvarnosti. Dandanes reporterji pristajajo še na to, da se fotografija lahko zlaže, če je opremljena z lažnim kolenom, a tudi v tem primeru laž ni inherentna fotografiji. Človekovo vidno polje pokriva približno 50 stopinj po širini in temu so prirejane običajne («normalne») optike fotografskih aparatov. Resničnost je v fotografiji veliko, kolikor je človek privajen zmanjševanju predmetov glede na oddaljenost od receptorja, čemur so prirejane tudi fotografske optike. Tako so fotografski objektivni posnetki človekovega očesa, film pa je primerljiv s spominom. In prav tako, kot (lahko) dva človeka isto stvar vidita različno, jo lahko obeležiata, oba z (istim) orožjem objektivnosti v rokah. Torej: FOTOGRAFIJA NE LAŽE, A TUDI MONOPOLA NAD RESNICO NI MA.

Partizanska fotografija je tako le eden od dokumentov tega obdobja, s katero pa je bilo vselej mačehovsko ravnanje. Uporabljena za izbijanje monotone tekste in reducirana nad slikavo stvarnosti, šele v zadnjem času dobi pravico do svojega avtorja, veljavnega stročevalca o času.

Teršek pa je ostal slaba vest moje naloge, prav dvomim, da bi veliko opravil, če bi povoril z njim. To pravim v pogovorih z Jožico Keraj—König, Zalko Kirn, Zdravkom Kržnikom, Francetom Brenkom izkazalo, slej pa me je sam opozoril na to, da je terškovo pričevanje idealizirano, vendar je tako, kot je on zapisal očitno še najbolje. Tako me informatorji opravljali češ »je že vse zaznано«, pogosto pa smo se v pogovoru gibali okrog intervjuja iz leta 1971, ki pa sem ga, po pravilu, dobro poznal.

Jeseni 1941 so italijanske oblasti prepovedale nošnje in uporabo fotografskih aparatov, nemške oblasti pa so fotografske aparate popisovale, tako kot radijske sprejemnike. V tem času tudi med partizani ni bilo dovoljeno fotografirati. Slike partizanov, ki bi kakršenkoli način padle v roke sovražnikov bi omajale konspirativnost, v kateri je bilo nujno delovati. Tedaj so po fotografskem paratru segali le vodilni v posameznih enotah, še to bolj v lastne, spominske namene kot za dokumentiranje zgodovinskega trenutka.

Višek fotografskega delovanja je gotovo nastala fotografija v salonu črnomaljskega metela Lackner, na Božič 1944. Na njej je delovalo 30 brigadnih, okrožnih in področnih fotografov iz vse Slovenije. Razstavljeno je bilo 167 fotografij, med katerimi so obiskovalci, z anketo, izbrali najboljšo. Zmagal je že Bitenc s sliko Na straži. Z ozirom na to,

da je bila razstava odprta le teden dni, predstavljala 8000 obiskovalcev, ki je razstavo videlo, toliko kot bi danes bila naklada lokalnega časopisa.

Na prvem sestanku fotoreporterjev črnomaljskega okrožja, ki je bil 13. 6. 1944, je bilo v referatu z naslovom »O nalogah fotoreporterja«, ki ga je podpisal »frb«, tudi govora o tem, kakšen naj bi bil partizanski fotoreporter:

»Dober fotoreporter ne bo snemal nič povprečnega in vsakdanjega. Iskal bo tipičnih, nadpovprečnih motivov. Našel jih bo, če doživlja čas in kraj v katerem dela, če dobro razume in z ljudstvom sočustvuje. Dobremu fotoreporterju je torej poleg znanja potrebna še znatna mera domišljije in bogato čustvovanje. Le tak fotoreporter je iznajdljiv, zna, če je treba inscenirati, da je slika živa, dinamična, nesuhoparna in mrtva; zna biti, če je treba biti vsiljiv, da izve, kaj se dogaja tu in kaj tam in ne pričakuje drezanj in informacij »od zgoraj«. Fotoreporter bo živ človek, ki s svojo pobudo dosega zastavljene cilje.

Med posnetki fotosekcije, ki smo jih imeli doslej priložnost gledati, so s tega stališča ogromne razlike. S tem je povedano, da je fotoreporterju že pri izbiri motiva postavljena težka naloga. Uspešno jo more vršiti, če živi zakoreninjen v svojem času, če doživlja politično, družbeno in vojaško dogajanje, če pozna — kot pravimo — linijo naše preobrazbe. Zato mora fotoreporter predvsem živeti, brati, študirati in biti tako pri jedru vsakdanjega življenja. Le tako bo vedel izbrati pravi motiv za svojo propagandno sliko...«

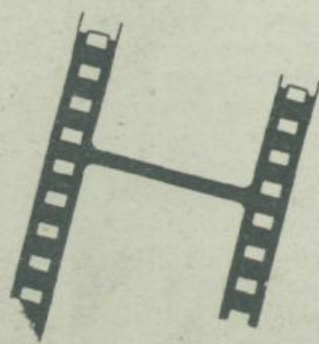
Frp:

»Slika je močno in učinkovito propagandno sredstvo, dobra slika vpliva močneje od kakršnega koli letaka, ker vpliva na gledalca neposredno, in čim boljša je, tem večji je njen vpliv. Da prebereš natisnjen stavek, potrebuješ dalj časa, tisto kar prebereš si moraš v domišljiji vsaj prostorsko predstavljati. Razmeroma zamotan, celo naporen način doživljanja. Sliko pa pogledaš, v trenutku zajameš njen pomen in obseg, ker pri gledanju slike odpade zahteva po prostorski predstavi.«

Poseben problem pri laboratorijskem delu je bila udi elektrika. Za manjša kopiranja so uporabljali baterijske svetilke, Janez Marencič je v Gorenjskem odredu imel avtomobilski akumulator, drugače pa so si pomagali tudi z avtomobilskimi dinami (če je bil v bližini mlin), v Vojni vasi pri Črnomlju, kjer je največ delovala fotosekcija Glavnega štaba pa je za elektrarno služila lokomotiva na železniški postaji. Ivan Marinček, ki je v taboriščih Monigo in Gonars tudi fotografiral, je kamikalije dobival od brata v Novem mestu: v solnici in sládkornici razvijalec in fiksir, v posodi za mast fotopapir.

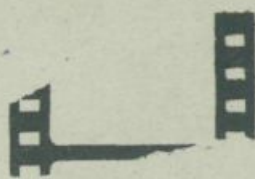
Pred koncem vojne se je Sandi Jesenovec nastanil v neki domačiji brez elektrike, in v tem času je kopiral fotografije tako, da je v kletti negativ in fotopapir vložil v okvir in prenesel k zastrtemu kletnemu oknu. Na znak mu je pomočnik iz zunanje strani okno odprl in na drugi znak spet zaprl. Nadaljnji postopek: razvijalec, voda, fiksir in izpiranje, je bil normalen. Jesenovec je že začel razmišljati o povečevalniku na sončno svetlobo.

DEJAN HABICHT, odlomek iz seminarske naloge

Kdor je pameten, ve, da lahko oči dvakrat in iz dveh razlogov odpovedo: prvič, če stopimo iz svetlobe v temo, in drugič, če iz teme stopimo v svetlobo. Ko se po tem prepriča, da je podobno tudi z dušo, se nikoli ne začne nes-pametno smejati, če vidi, da je duša zmedena...

Platon, Država VII.

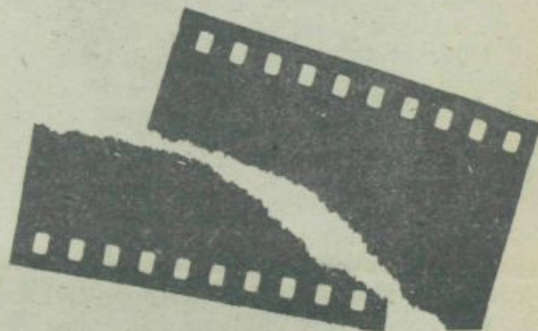

TEŽKO JE REČI, KJE SE VI USTAVLJATE IN KJE KAMERA ZAČENJA

Minolta 35 mm SLR omogoča brez kakršnegakoli napora zabeležiti svet okrog sebe. Ali da izrazite svet, ki je v vas samih. Ona vam udobno leži v rokah. Vaši prsti udobno ležejo na njo. Vse gre tako tekoče da kamera kratko malo postane del vas. Nikoli vam ni potrebno odmakniti poglede od iskala kamere, da bi nekaj popravili. Poglobite se lahko samo na ustvarjanje fotografije... A z Minolto dobite svobodo, da prekoračite meje svoje domišljije.

MINOLTA

Ko ste vi kamera in kamera vi (reklamni oglas, 1976)

FOTOGRAFIJA: JANE ŠTRAUS

I. Leubber: Vi prezirate tehniko?

M. Ray: Tehniko je treba poznati, da jo lahko podredite svoji volji — pomalem pa jo je treba tudi prezirati. Ali pa prikriti tehnično plat dela. Ko vidim nekaj predobro narejeno preveč dovršeno... pomislite, še po deset tisoč letih se delajo take stvari! Na svetu je vse polno dobrih obrtnikov. Toda tisti, ki delajo z idejami in domišljijo, gredo dalje, — ali bolje, ker to ni stvar razdalje — prinašajo nekaj drugačnega. Umetniškega dela ne bi smeli soditi po njegovih likovnih kvalitetah, temveč po tem, da je sposobno presenetiti, zmesti, mistificirati stvari, zabavati in prisiliti k razmišljanju.

P. Bourgade: Ali se spomnite, kdo je posnel to fotografijo?

M. Ray: Ne razumem vašega vprašanja: »Kdo je napravil fotografijo?« Aparat? Oseba, ki pritisne na sprožilec?... Oblečem se na določen način, se postavim na razdaljo dveh metrov pred aparatom in, ali zdaj oseba, ki drži aparat, snema fotografijo?

P. B.: Ne.

M. Ray: To sem govoril svojim učencem, ko sem v šolah predaval fotografijo. Ko so mi ponosno kazali fotografije 30 x 40 cm z vsemi sodobnimi dosežki, sem jim bil prisiljen povedati: To je vaša fotografija, ampak niste je vi naredili. Naredil jo je profesor Karl Zeis, ki vam je omogočil, da lahko ujamate sleherni detajl na obrazu. Sedaj mi zamerijo, da sem zapustil fotografijo. Nisem zapustil fotografije. Zapustil sem samo besedo fotografija, to pa ni isto. Ne govorim o fotografiji, tako kot pisatelj ne govori o svojem pisalnem stroju.

Fotomontaža je ena od najčistejših in najbolj dovršenih oblik umetnosti do katerih je prišla proletarska umetnost. To je avtentična umetnost revolucije: borbena, propagandna, tehnično razvita umetnost, na nivoju socialistične industrije, orodje idejne propagande in močno orožje in glasnik petletke. (petletka)

Fotomontaža uničuje umetniški profesionalizem.

Že sama beseda fotomontaža izraža konstruktiven in montažni karakter, za razliko od ročnega in rokopisnega karaktra slikarstva v olju in grafiki.

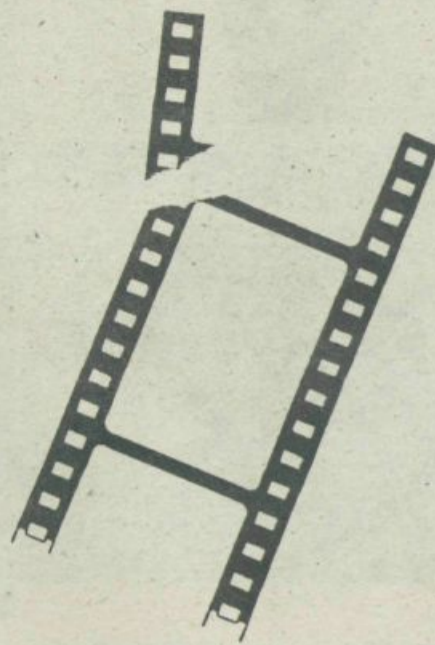
Fotomontaža je simultano — optična sinteza na ploskvi. To je, če se temu lahko tako reče, statični film.

... fotomontaža za komunistično internacionalo predstavlja tisto kar so freske in slike na oltarju pomenile za katoliško cerkev. Pojem fotomontaže je treba razumeti v širokem smislu besede. Fotomontaže niso samo slike sestavljene iz različnih fotografij temveč vsi načini uporabe fotografije v (političnem, reklamnem, literarnem) tisku.

Karel Teige, 1932, iz knjige Sejem umetnosti

Vedno imam raje fotografiranje v studiju. On izolira ljudi od okolice. Oni v posebnem smislu postanejo... simboli sebe samih. Pogosto čutim da ljudje prihajajo k meni na fotografiranje kot da bi šli k zdravniku ali vedeževalki — da bi odkrili kakšni so. Tako so odvisni od mene. Moram jih angažirati. Drugače ne vem kaj bi se fotografiralo. Skoncentrirati se moram jaz in nato to prenesti na njih. Včasih koncentracija postane tako močna, da se zvoki v studiju ne slišijo več. Ča obstane. Med nami se ustvarja intenzivna pristnost. Vendar pa le ta ni zaslužena. Nima preteklosti... nima prihodnosti. A ko je seansa končana — ko je slika končana — ne ostane nič razen fotografije... fotografije in neke vrste vzburjenja. Oni odhajajo... a jaz jih ne poznam. Komaj sem slišal kaj so mi rekli. Če jih srečam čez kak teden, pričakujem da ne poznajo več. Zato, ker se ne počutim, da bi sploh bil tam. Mislim ta del... del, ki je sedaj v fotografiji. A fotografije same imajo resničnost, ki je ljudje nimajo. Poznam jih preko fotografije. Mogoče je to odvisno od narave fotografa. Jaz v bistvu nikoli nisem vmešan. Ni mi treba vedeti ničesar. Vse gre v smislu prepoznavanja.

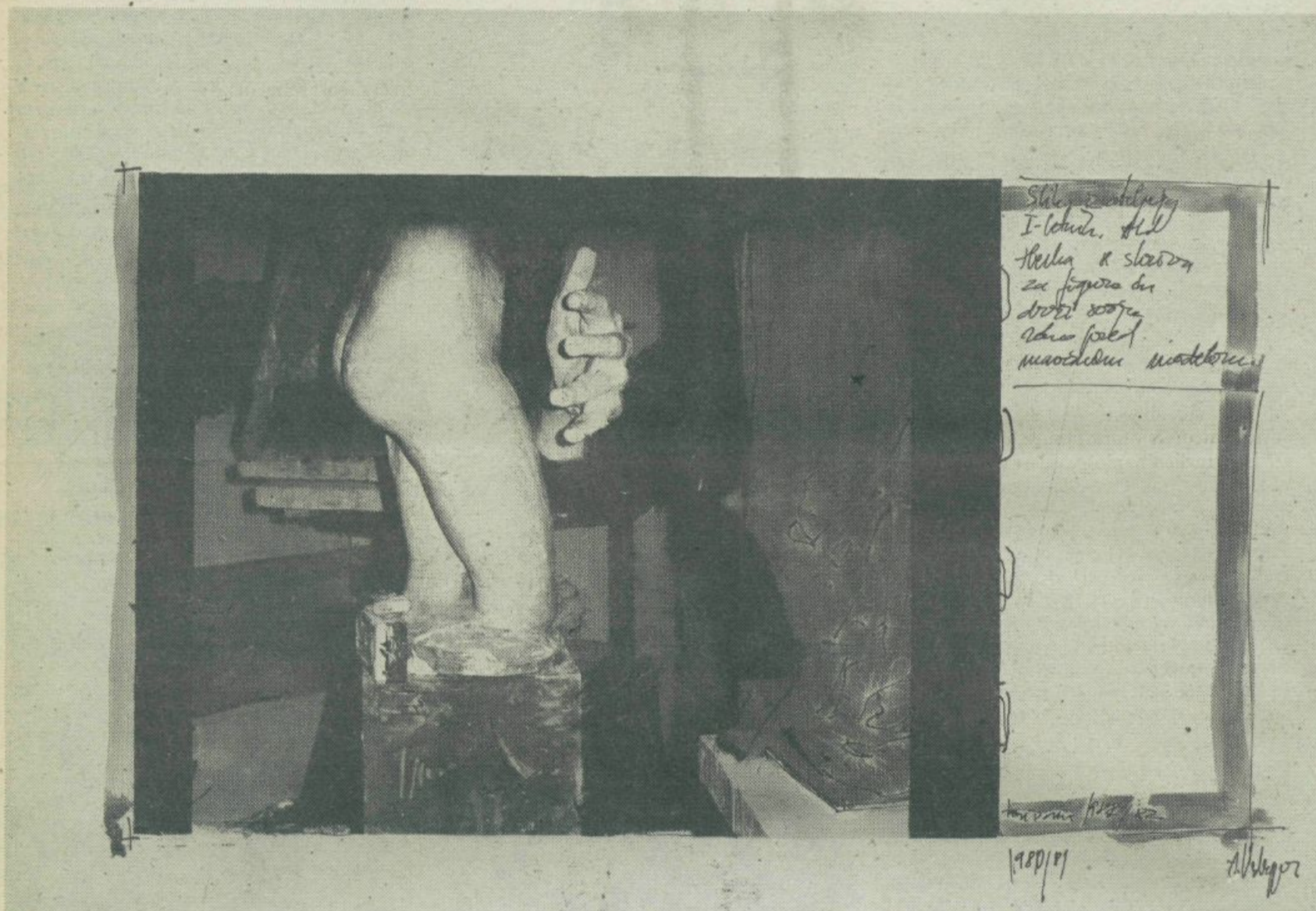
Rihard Avedon

... nastala je nova industrija, ki nemalo prinaša, da se neumnost utrdi v svoji veri in se uniči tisto, kar je mogoče še ostalo božanskega v francoskem geniju. Množična masa, naklonjena idolom, postavlja idola vrednega samega sebe, ideal, ki odgovarja naravi — to je dovršeno razumljivo. Kar tine slikarstva in kulture, je trenutni moto kulturne srenje, predvsem v Franciji... je ta: »Ker nam fotografija daje vsako jamstvo točnosti, ki bisi jo lahko zaželeli (oni to vsnici verjamejo, budale!), potem so fotografija in Umetnost ista stvar! Od tega trenutka na bedna družba je pohitela, kot Narcis pred človeku, da buli v svojo trivijalno sliko na lščku kovine... Neki demokratični pisec bi tem moral spoznati poceni metodo za širjenje gnusa proti zgodovini in slikarstvu mljudmi...

Bog maščevanja je te želje uslišal. Dague je bil njegov prerok. In sedaj si reče publika: »Ker nam fotografija daje vsako jamstvo točnosti, ki bisi jo lahko zaželeli (oni to vsnici verjamejo, budale!), potem so fotografija in Umetnost ista stvar! Od tega trenutka na bedna družba je pohitela, kot Narcis pred človeku, da buli v svojo trivijalno sliko na lščku kovine... Neki demokratični pisec bi tem moral spoznati poceni metodo za širjenje gnusa proti zgodovini in slikarstvu mljudmi...

Baudelaire

FOTOGRAFIJA: ALENKA VIDEGAR

Želja, da se ovekoveči fotografija, ni samo težnja po nemogočem, kot so to prikazali zelo resni poskusi v Nemčiji, temveč to početje meji tudi že na bogoskrunstvo.

Bog je ustvaril človeka po svojo podobi in noben človeški stroj ne sme ovekovečiti te božje podobe. Bog bi izdal lastne večne principe, če bi dopustil, da tam neki Francos, v Parizu, lansira v svet tak HUDIČEV IZUM.

Cf. Leipziger Anzeiger, 1839

Billy je zamižal. Ko je odprl oči, je bil spet v drugi svetovno vojni. Glava mu je ležala na ramih ranjenega rabina. Neki Nемеc ga je brnil v stopalo, mu govoril, naj vstane, čas je, da grejo naprej. Američani so se z Billyjem zunaj na cesti postavili v norčevski spreved.

Zraven je bil fotograf, nemški vojni dopisnik z leico, posnel je Billyjeva in Wearyjeva stopala. Dva dni zatem so posnetek vse povsod objavili kot razveseljav dokaz, kako bedno je opremljena ameriška vojska, čeprav slovi kot bogata.

Fotograf pa bi bil vendar rad kaj bolj živahnega, upodobitev trenutka, ko zajamejo ujetnika. Stražarji so odigrali ta prizor zanj. Pahnili so Billyja v grmovje. Ko je prišel iz grmovja, z obrazom, ovenčanim z bebasto dobrovoljnostjo, so mu grozili z avtomatskimi pištolami, kakor da so ga pravkar ujeli.

Billyjev nasmešek, ko je prišel iz grmovja, je bil vsaj tako nenavaden kot nasmehek Mona Lize, zakaj hkrati je pešalil po Nemčiji leta 1944 in se leta 1967 vozil v svojem cadillacu. Nemčija je odpadla in leto 1967 je postalo jasno in čisto, ne da bi vanj vdiral kak drug čas.

Kurt Vonnegut ml. iz knjige Klavnica pet

... Nenadoma se je pred mano zrušil deček na tla. Tedaj sem dojel, da policaji ne streljajo v zrak, kot znak ustrahovanja. Stréljali so v množico. Padlo je še nekaj otrok... Začel sem slikati dečka, ki je umiral pred menoj. Kri mu je tekla iz ust, pretekli so še drugi otroci in mu poskušali zaustaviti krvavitev. Kmalu zatem so mi otroci začeli kričati, da me bodo ubili... Prosil sem, da me pustijo na miru, razlagal, da sem reporter in da sem tukaj, da posnamem kaj se dogaja. Deklica me je zadela s kamnom v glavo. Bil sem ranjen, vendar sem se vseeno obdržal na nogah. Nato so došli o čem sem govoril in me odpeljali stran. Ves čas so helikopterji krožili nad našimi glavami in slišali so se strelji. Vse je bilo kot sanje. Sanje, ki jih nikoli ne bom pozabil.

reporter Alf Khumal (o reportaži v Južni Ameriki, 1976)

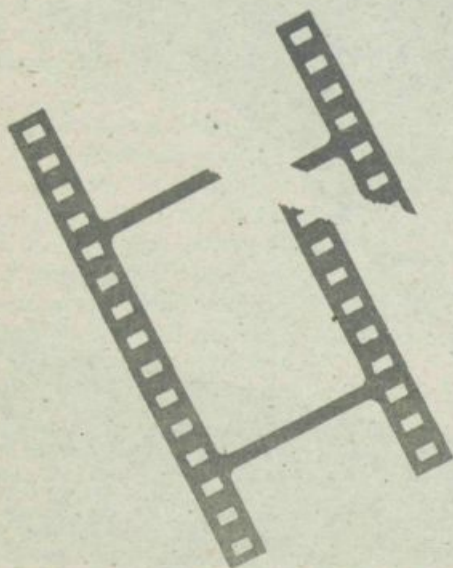
Fotografija, na kateri skuša snema, prinesel starki vodo in zaradi tega dober posnetek bežečih demonstrantov poznati uniformo drugega od obeh desecidiso. Ta fotografija je narejena na drugem koncu sveta, kakšnih devet tisoč kilometrov od Majskega trga. Narejena je z nerovo vojaško kamero, kakršno so uporabljali nemški vojaki. Narejena je maja 1945 v Koroškem v Avstriji. Grobo zrnasta površina razločno kaže, da je slika povečana, del razra na njenem robu pa dokazuje tudi, da izrezana iz skupinskega posnetka. Kamera jo drži v rokah častnik, s svojim njenim očesom zaznamuje v tem hipu obraze vojakov z nenavadno restnostjo. Skupina sedi ob steni tovornjaka, tako da se mladi možje na ozirajo v oko kamere čez ramena, nekaj jih oči v ozadju, z rokami v žepih. Tudi ti so s svojimi suhimi mladimi obrazi videti zreseni, njihovi pogledi so vsi uprti v njeno oko, kakor da so odsotni ali nemara obrnjeni vznoter. V hipu, ko častnik pritisne na sprožilni ožilec, tovornjak zahrumi in se strese. Mnogi ženski in otrok, tudi vojakov, ki ostajajo, nemirno premakne. Slišijo se posamezni klici nekateri pomahajo. Potem kamion potegne ljudi se razmaknejo. Tisti, ki stojijo na njegovih rokami v žepih, se oprijemljejo sedečih ramena. Snemavec z Majskega trga zares ni mogel razpoznati znakov na uniformi ene od obeh deseparecidosov na fotografiji, ki nosi naokrog tista nenavadna starka. vojske namreč ni. To je izginula vojska.

Drago Jančar, Dve sliki (odlom)

Vaša fotografija je zapis vašega življenja vsakogar, ki vidi resnično. Vi lahko vidite druge ljudi, in one lahko delujejo na vas, tisto na koncu se jih boste morali osvoboditi. Ni je mislil Nietzsche, ko je rekel: »Pravkar prebral Schopenhauera, sedaj se ga moram rešiti.« On je vedel, koliko so poti drugih lahko varljive, še posebno tiste, ki imajo globokega izkustva, če jim dovolite, da prilepijo med vas in vašega osebnega vida

Paul Str

FOTOGRAFIJA: PRIMOŽ LAMPIC

Čudajno, da fotograf postane fotograf, kot tudi da krotitelj levov postane krojilevov.

Dorothea Lange

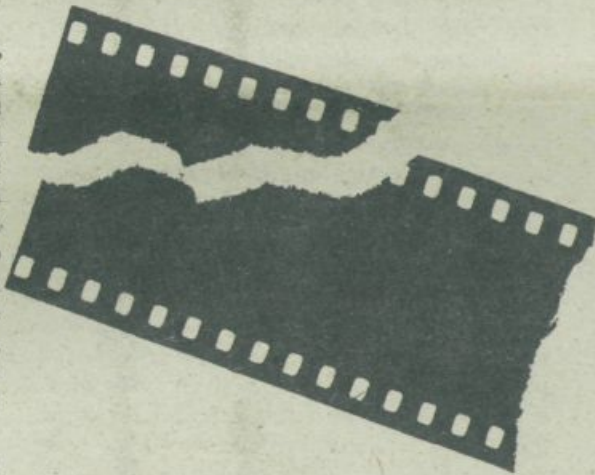

Doživeti neko stvar kot lepo pomeni: nujno jo doživeti kot zgrešeno.

Nietzsche

Mladi umetnik je, kamen za kamnom, posnel katedrale v Strasbourgu in Rheimsu na več sto različnih plošč. Zahvalimo se mu lahko, da smo se z njegovo pomočjo tudi mi povzpeli na turne, na vse turne, ki jih mi sami nikoli ne bi videli z lastnimi očmi. On je videl namesto nas... človek pomisli, da so umetniki srednjega veka predvideli dagerotipijo, ko so svoje skulpture in reliefe postavili visoko, tam kjer so samo ptice, ki krožijo okrog njih in se jim čudijo... Cela katedrala je, sloj za slojem, rekonstruirana v čudovitih posledicah sončne svetlobe, senc in dežja. Gospod Le Secq je tudi zgradil svoj spomenik.

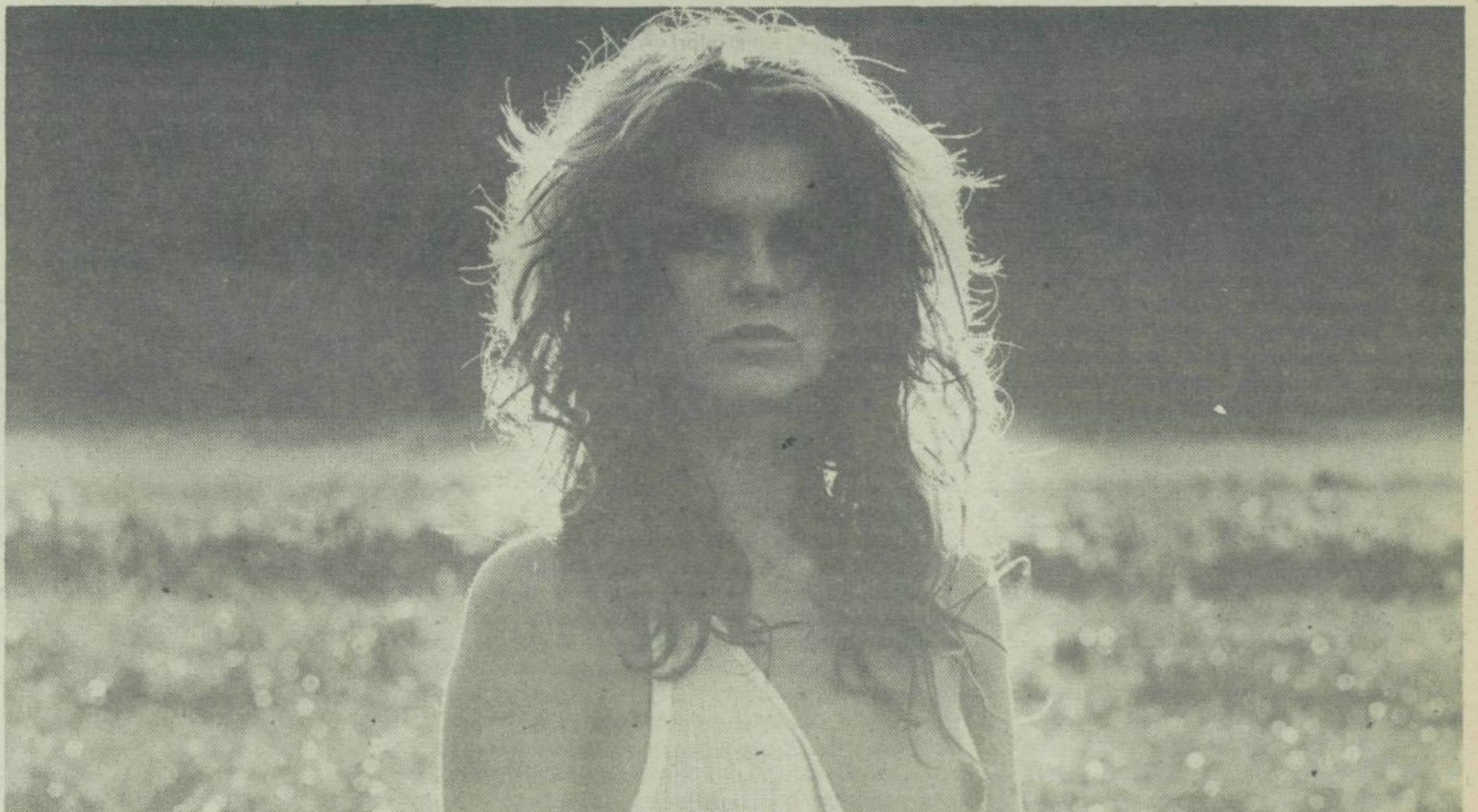
H. de Lacretelle, 1852

Fotografiram tisto, kar nočem slikat, a slikam tisto, kar ne morem fotografirat.

Man Ray

FOTOGRAFIJA: JANEZ BOGATAJ

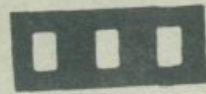
Usoda ima rada ponavljanja, variacije, simetrije... Ubijejo ga, toda on ne ve, da umira zato, da bi se ponovil neki prizor...

J. L. Borges

Predmet ki govori o izgubi, uničenju, izginevanju predmetov. Ne govori o sebi. Govori o drugih. Ali jih bo vključil?

Jasper Johns

Spomladi 1921 leta v Pragi, sta nameščena dva avtomatska fotografska aparata, nedavno izumljena v tujini, ki sta reproducirala šest ali še več poz iste osebe na eni kopiji. Ko sem eno takih fotografij odnesel Kafka, sem v šali rekel: »Za nekaj kron človeka lahko kupi svoje fotografije iz vseh kotov. Aparat je mehanski »spoznaj sebe«. »Hočeš reči Zgrešeno spoznaj sebe,« je rekel Kafka z blagim posmehom. Nasprotoval sem mu: »Kaj hočeš reči s tem? Kamera ne zna lagati!« »Kdo je pa to rekel? Fotografija človekov pogled koncentrira na površino. Zato ona zamegljuje skrito življenje, ki je skozi obrise stvari koti igra svetlobe in sence. Ta se ne more ujeti niti s pomočjo najostrejših leč. Človek mora to otipatis pomočjo čustev... Ta avtomatska kamera ne množi človeških oči, ampak samo daje fantastično poenostavljen mazaičen vid.«

Iz knjige Gustava Janauscha Razgovori s Kafka

Posnetek mestnega župana New Yorka Williama Gaynosa v trenutku, ko vanj strelja morilec, 1910 leta. Mestni župan se je ravno pripravil, da se vkrcna na ladjo, s katero naj bi potoval na dopust v Evropo, ko je prispel fotograf. Ta ga je zaprosil, da mu pozira za fotografije in ko je dvignil fotoaparat sta bila ustreljena dva strela. Fotograf je sredi zmede ostal zbran in njegova slika s krvjo oblitega mestnega župana, padlega v naročje enega od tistih, ki so mu pretekli na pomoč, je del zgodovine fotografije.

Legenda v knjigi »Clik« 1974

Kritizirajo Gericaulta, ker je naslikal v svoji umetnici v Esponu, ki je v Louvru, dirjajoče naprej tako, da imajo trebuh ob tleh in noge razprožene naprej in nazaj. Pravijo, da fotografska plošča ne daje nikoli take slike. To je tako, ko pridejo na fotografiji prednje noge konja naprej, so se zadnje, ki so z odzivom vsemu mesu dale zagon, že utegnile ž vrniti pod treh za nov odziv. Tako vse štiri noge skoraj razružene v zraku, kar daje živali videz, da se kaže na mestu in da se ne premika naprej. Mimogledno pa da ima prav Gericault, ne fotografija, ampak pri njegovih konjih imamo vtis, da se gredo. Ta vtis imamo zaradi tega, ker gledamo konja od zadnje strani proti sprednji. Naprej njihove zadnje noge, kako se napno, česar sledi splošni zagon, nato telo, ki se odtegne, končno pa sprednje noge, ki iščejo tla pod seboj. Vse to skupaj je v svoj hkratnosti in enakomernosti, je pa resnično, če opazujete dele v poredoma. In samo ta resnica je za nas važna, kajti samo njo vidimo in samo ta nas osvobodja.

Umetnikovo delo je resnično, fotografija pa ni. Kajti v resnici se čas ne ustavlja.

Če se na fotografijah zdi, da so osebe kakor razvevane v zraku, dasi so fotografirane v enakem gibanju, občutimo to zaradi tega, ker različni deli telesa reproducirani v isti desetinki ali šestdesetinki sekunde in tukaj kakor v umetnosti razvijajočega se giba.

Avguste Rodin
(Iz knjige O umetnosti)

JOHN SZARKOWSKI:

Fotografija se je rodila v 19. stoletju in porodila na tisoče privržencev, ki so snemali in še danes snemajo vse, kar zagledajo — toda mojstrska fotografija je brez dvoma umetnost. Umetniško fotografijo lahko na več načinov primerjamo s slikarstvom. Picasso pojasnjuje razliko tako, da primerja slikarja s čarovnikom. ki je na naravni razdalji do realnosti svojega predmeta, fotografa pa s kirurgom, ki operira na samem tkivu realnosti. Slikarjeva vizija je torej celovita, fotografu pa se svet kaže kot »mnoštvo fragmentov, ki so med seboj povezani z nekim novim zakonom in so rezultat globokega prodora v bistvo. V pričujočem Zapisu znani fotograf in kritik John Szarkowski raziskuje poti tega prodora.

IZ SNEMALČEVEGA KOTA

Odkritje fotografije je omogočilo popolnoma nov postopek slikanja, postopek, ki temelji na izboru, ne pa na sintezi. Šlo je za radikalen preobrat. Medtem ko je bilo treba sliko ustvariti, zgraditi po vzorcu starih konceptov, znanja in pozicij, se je zdela da je fotografijo dovolj samo posneti.

Ta preobrat je pogojeval novo ustvarjalno dilemo: kako je z mehničnim postopkom in brez razmišljanja mogoče dobiti jasno in celostno sliko z določeno perspektivo, smiselno sliko? Kmalu je bilo jasno, da na to vprašanje ne bodo odgovorili zagovorniki starih form, ker fotograf večinoma snema mimo umetniške tradicije svojega medija. Baudelaire je o fotografiji dejal: »... nedvomno je industrija (fotografija) s tem ko je prodrla v umetnost, postala njena smrtna sovražnica...« Znotraj okvirov svojega razmišljanja je imel Baudelaire delno prav: nov medij nikakor ni mogel zadovoljiti starih zahtev. Fotografija je morala najti svoje lastne načine izražanja.

To so dosegli tisti, ki jim je uspelo prekiniti s tradicionalnimi slikarskimi normami, pa tudi ljudje brez slikarske izobrazbe, ki jim ni bilo treba z ničemer prekiniti — in teh je bilo mnogo. S fotografijo se je že od samega začetka ukvarjalo na stotine ljudi različnih sposobnosti in različnih tradicij, delujočih mimo akademskih in drugih združenj, ki bi jih povezovala, pogosto neseznanjenih z deli drugih fotografov, ljudi z različnimi dojemami medija — ta so variirala od razumevanja fotografije kot znanosti, umetnosti, preko obrti do zabave. Fotografijo so odkrili znanstveniki in slikarji, toda profesionalno se je z njo ukvarjal čisto drugačen sloj. Modelu zgodnjega fotografa je morda blizu Holgrave, protagonist Hawthorneovega romana »Hiša s sedmimi zapahi«:

Čeprav je imel takrat nekaj mesecev manj kot dvaindvajset let, mesecev, ki pomenijo v takem življenju leta; bil je že vaški učitelj, prodajalec v vaški trgovini, hkrati politični urednik nekega vaškega dnevnega časopisa (...) hkrati je študiral stomatologijo in se ukvarjal z njo z zavirljivim uspehom... nedolgo tega je javno predaval o mesmerizmu, za katerega nauk je imel izredne sposobnosti...

Svojemu sedanjemu poklicu fotografa ne pripisuje kakega posebnega pomena, in verjetno ne bo nič trajnejši od vseh dosedanjih.

Zahvaljujoč ogromni popularnosti novega medija se je pojavilo na stotine profesionalcev — prekvalificiranih zlatarjev, kleparjev, lekarinarjev, kovačev in tiskarjev. Ker je fotografija prinašala s sabo novo umetniško dilemo, so imeli ti ljudje to prednost, da se jim ni bilo treba ničesar naučiti. Naredili so morje slik.

Leta 1853 je newyorški Daily Tribune predvideval, da bo istega leta posnetih približno tri milijone dagerotipij. Med temi slikami so bile nekatere rezultat znanja in spodobnosti, senzibilnosti in ustvarjalnosti, druge pa plod naključja, improvizacije, pomote in eksperimenta. Toda naj so bile te fotografije rezultat umetniškega koncepta ali pa srečnih okoliščin, vsaka je prispevala k spreminjanju našega zakoreninjenega načina gledanja.

Konec 19. stol. se je strokovnjakom in resnim amaterjem pridružila cela armada priložnostnih fotografov trenutnih fotografij. Suha plošča, ki jo je bilo v začetku 80-let let moč kupiti že pripravljeno, je zamenjala manj občutljivo mokro ploščo, ki jo je bilo treba pripraviti neposredno pred fotografiranjem. Suha plošča je botrovala odkritju priložnejše kamere. Naenkrat je fotografiranje postalo enostavno.

Nek angleški pisatelj je leta 1983 tožil, da se je v novonastali situaciji »pojavi množica fotografov, ki brezglavo dirjajo po zemeljski krogli, in snemajo raznorazne predmete vseh barv in oblik v vseh mogočih pogojih, ne da bi se pri tem vprašali, ali gre res za umetniško vredno vsebino... Nekaj se jim zdi lepo, usmerijo aparat in — klik! Ni premora — zakaj bi le bil? Pesnik pravi: umetnost se lahko zmoti, toda narava nikoli. (For art may err but nature cannot miss — John Dryden). Fotografom so te besede vodilo. Zanje so kompozicija, svetloba, senca, oblika in tekstura samo prazne besede.«

Ti izletniški posnetki amaterjev so drugačni od vseh dotedanjih. Preseneča razpon izraznih sredstev. Tudi z najmanjšo zamenjavo perspektive, razsvetljave, ekspozicije ali barve kopije so dobili novo sliko. Šolan slikar je znal narisati roko ali glavo iz dvajsetih zornih kotov. Fotograf je odkril, da je število kretenj nespremenjeno, da je od sonca osvetljeni zid hiše vsakič drugačen.

Velik del te poplave fotografij je deloval prazno in nepomembno. A med njimi so bile tudi take, ki so čeprav neobičajne, delovale močno. Nekatere nove slike so se vtisnile v spomin in obdržale pomen tudi zunaj svojega področja. Te slike so obogatile beleženje realnosti. S tem ko so živele v spominu, so se obdržale kot živa bitja, da bi se lahko kasneje reproducirale in razvijale.

Nov ni bil samo način na katerega je fotograf opisoval predmete ampak tudi sami predmeti, ki jih je izbral. Slikanje je bilo naporno, drago in dragoceno, beležilo je pomembne predmete in dogodke. Fotografiranje pa je bilo enostavno, poceni in vsem dostopno. Tudi beležilo je vse: izložbe, kolibe, hišne ljubljence, parne stroje, male ljudi. Ko je fotografija udejanjila, zaustavila — povečala take trivialnosti, so le-te dobile večji pomen. Konec stoletja je prvič v zgodovini tudi revež vedel, kakšni so bili videti njegovi predniki.

Fotograf se je učil na dva načina: prvič — kot delavec, ki do potankosti pozna svoj pribor in material, ki ga obdeluje (če plošča ni mogla zabeležiti oblakov, je usmeril svoj aparat navzdol in tako odrezal nebo) in drugič — od ostalih fotografov, ki so nenehno prihajali. Ne glede na umetniški ali poslovni nagib, ki ga je vodil, so njegovo delo oblikovale vse fotografije, ki so se mu vtisnile v zavest.

Brez dvoma je moč zgodovino medija prikazati kot proces fotografovega postopnega odkrivanja medijskih lastnosti in problemov. Tu je obdelanih pet takih kategorij, ki pa ne označujejo posameznih elementov dela — nasprotno, treba jih je obravnavati kot medseboj odvisne aspekte enega in istega problema: kot segmente enotne fotografske tradicije. Upam, da bo tak prikaz prispeval k formulaciji slovarja in tolerantnejšega kritičnega odnosa do specifičnih lastnosti fotografije

STVAR NA SEBI

Najprej se je fotograf naučil, da se fotografija ukvarja z realnostjo. Ne samo, da je to dejstvo moral sprejeti, moral ga je tudi spoštovati — sicer bi ga fotografija premagala. Naučil se je, da je svet sam po sebi umetnik z ogromno ustvarjalno močjo. Prepoznavanje, osvetljevanje in ovckovečenje njegovih remek del in najsvetlejših trenutkov zahteva izostrenost in prilagodljivo zavest.

Naučil se je tudi, da se dejstva z njegovih fotografij, čeprav prepričljiva in nedotakljiva, razlikujejo od realnosti. Statična, majhna, črna bela fotografija zajema le majhen del stvarnosti, vendar je ta nenaravno izosten in potenciran. Predmet in njegova slika nista identična, čeprav bosta kanseje delovala tako. Fotograf mora videti več kot mu ponuja gola realnost — še nerealizirano fotografijo — na podlagi katere določi kader.

Seveda ni šlo za znanstveni, ampak za umetniški problem, toda, ker so bili gledalci prepričani, da slika ne more lagati, je bilo tudi fotografu lažje, če je tudi sam verjel v to, ali se je vsaj pretvarjal, da verjame. Zato je bil nagnjen h trditvi, da je tisto, kar vidimo iluzija, medtem ko fotoaparat vidi resnico. Ko je govoril o nekem kopliciranem portretu, je Hawthorneov Holgrave dejal:

Čeprav ji (sončni svetlobi) edini priznavamo moč, da nam osvetli samo zunanost, v resnici poudarja najbolj skrite poteze značaja tako odkrito, kakor si ne bi upal noben slikar, tudi če bi mu jih uspelo odkriti (...)

Ta stvar je pomembna zato, ker je original po menju ljudi (...) človek prijetnega obraza, ki izraža dobrosrčnost, vedro, dobro naturo in druge take dragocene lastnosti. Sonce nam, kot vidite pripoveduje čisto drugačno zgodbo, in na noben način ga ne morem od nje odvrniti, čeprav sem to večkrat potrpežljivo poskušal. Tukaj vidimo, zvitega, pretkanega, zlobnega, oholega in kakor led hladnega človeka.

Holgrave je imel po svoje prav, ko je verjel fotoaparatu bolj kakor svojim očem, kajti slika bo preživela svoj predmet in postala tista resničnost, ki se pomni. William M. Irvin je dejal: »Splošno sprejemljivo poročilo o dogodku je vedno pomembnejše od dogodka samega, oprimemo se namreč simboličnega poročila, ne pa dogodka samega.« Dejal je tudi: »V začetku devetnajstega stoletja je veljalo za resnično tisto, kar je racionalno, na koncu stoletja pa bo veljalo za resnično tisto, kar prikazuje fotografija.«

DETAJL

Fotograf je postal suženj dejstev, njegova naloga pa iz dejstev izžeti resnico. Zunaj svojega ateljeja ni mogel zrežirati resnice — lahko jo je samo zabeležil v njeni pojavni obliki, v naravi pa jo je najdeval v obliki nepovezanih fragmentov: ne kot zgodbo, temveč kot neključne vzpodbude. Iz teh navedb ni mogel sestaviti zgodbe — izločil in zabeležil je lahko le majhen delček, s tem pa je poudarjal njegov posebni pomen, pomen ki presega okvirje golega opisa. Fotografija je vsakdan beležila brutalno jasno, in tako navajala na misel, da predmeta, ki ga prikazuje, dotlej ni pravzaprav še nihče videl, da sploh ni obrabljen, ampak poln skritega pomena. Če fotografije ni bilo moč brati kot zgodbo, jo je bilo moč razbrati kot simbol.

Izginjanje pripovednega slikarstva v preteklem stoletju večinoma pripisujejo pojavitvi fotografije, ki naj bi slikarja »osvobodila« pripovedovalske dolžnosti. To je začudujoča ugotovitev, kajti v pripovedovanju ni imela fotografija nikoli uspeha, tega posla pa se je redko sploh lotila. Kopicirane Robinsonove in Rejlanderove montaže iz prejšnjega stoletja, ki sta jih avtorja z veliko truda sestavila s kombiniranjem večih negativov, so težile h pripovedni obliki, vendar so bile v času svojega nastanka okarakterizirane kot pretenciozne zablude. Ko so se pojavili ilustrirani časopisi, so poskušali pripovedovati z nizanem fotografij, toda površno povezana zgodba je večinoma samo škodila sami fotografiji. Pretresljiva dokumentacija ameriške državljanske vojne, ki jo je zbral Brady s svojimi sodelavci in neprimerno večje število fotografskih zapisov druge svetovne vojne, ki zahtevajo kot pojasnilo obširen spremeni tekst, imajo neko skupno karakteristiko — te slike ne služijo pripovedovanju, temveč predočanju zgodbe. Veliki vojni fotograf Robert Capa jž takole izrazil slabosti pripovednega in moč simboličnega izraza fotografije: »Če slika ni dobra, pomeni, da se niste dovolj približali.«

OKVIR

Fotografije si ne izmišljamo, ampak jo izbiramo, zato njen predmet ni nikoli dosegel prave samostojnosti, popolne zaokroženosti. Robovi na filmskem traku so omejili tisto, kar se je zdela fotografu pomembno, toda posneti predmet je doživel spremembo: širil se je na štiri strani. Ko fotografija uokviri dva lika in ju izolira od ostalih, ustvari med njima odnos, ki ga prej ni bilo.

Osnovni fotografski postopki — izbor in eliminiranje — poudarjajo robove fotografije (linije, ki notranje ločijo od zunanega) in oblike, ki jih s tem dosegajo.

Robovi slike so bili redko pravilni. Deli človekove podobe, stavb ali pejsažev so bili odrezani, tako da konture niso pripadale predmetu temveč (v primeru ko je foto. uspela), ravnotežju in stilu slike. Fotograf je videl svet kot zvito slikarsko platno, ki pri vsakokratnem odvijanju odkriva ogromno izsekov — kompozicij.

Zavest o robu fotografije kot rezu je eno izmed formalnih obeležij, ki so najbolj zanimala inventivne slikarje konec 19. stol. Odprto vprašanje, je, koliko je ta zavest prodrla do njih s področja fotografije oziroma vzhodnjaške umetnosti. Vendar je možno, da je široko razširjena zavest fotografske predstave prispevala k ustvarjanju ugodne klime za percepcijo japonske grafike, kakor tudi ni izključeno, da je kompozicija teh grafik mnogo dolgovala nekaterim oblikam opažanja, ki imajo svoje porenje v tradiciji svitkov.

ČAS

Trenutnega posnetka ni. Vsaka fotografija je daljša ali krajša časovna ekspozicija, ki zajema določeno časovno obdobje. To obdobje je zmeraj sedanost. V zgodovini slike je fotografija specifična prav zato, ker zajema samo tisti čas, v katerem je posneta. Preteklosti in prihodnosti se dotika samo, vkolikor sta ti dve prisotni v sedanosti: preteklosti v starinah, ki se upirajo zobu časa, prihodnosti v napovedih, ki se odražajo v sedanosti.

V obdobju počasnega filma in leč je fotografija zajela čas nekaj sekund in tudi več. Ko se je predmet gibal, je prihajalo do nenavadnih slik: dvoglavi psi s celo pahljačo repov, obrzi brez kontur, prozorni ljudje, ki se tako razvodeneli razprostirajo preko cele plošče. Da je večina imela te slike (v najboljšem primeru) za delno zgrešene, je manj zanimivo od dejstva, da jih je bilo zelo veliko — poznali so jih vsi fotografi in stranke, ki so z nemirnimi otroci pozirale za družinski portret.

Ko postane fotografski material občutljivejši, zaklop pa hitrejši, se lahko začne fotografija ukvarjati z beleženjem hitrega gibanja. Nesposobno da ločeno beleži 24 slik, ki se v eni sekundi projicirajo na filmsko platno, oko ne more niti v vsakodnevnem življenju slediti spremembam položaja pri gibanju. Klasičen je primer konja v galopu. Grki, Egipčani, Perzci, Kitajci in kristjani so ga šestkrat v lju-bezjni narisali — in zmeraj so vse štiri noge iztegnjene v diru, kot pri kakem beguncu z viteškega turnirja. Šele ko je Muybridge 1878 leta uspešno posnel vse faze konja v galopu, so opustili to konvencijo. Enako se je zgodilo z jato ptic, mišičjem atletskega hrbita, videzom obleke in izrazi mimoidočih.

Zaustavljanje teh trenutkov je zmeraj fasciniralo fotografe. Na sledi tega eksperimenta so odkrili še nekaj: odkrili so užitek in lepoto trenutka, ki se tako zelo razlikuje od resničnega dogajanja. Tu gre pravzaprav za trenutni vzorec linij in oblik, ki so se med gibanjem izgubile. Slavni francoski fotograf Henri — Cartier — Bresson je svojo predanost tej novi odkriti lepoti opisal z izrazom »odločilni trenutek«, ki pa je napačno interpretiran: v odločilnem trenutku ne nastopi dramatski, ampak vizualni vrhunec. Rezultat je slika, ne pa zgodba.

PERSPEKTIVA

O tistem, kar je na fotografiji jasno, je bilo mnogo povedanega. O njenih skritih potezah pa je bilo povedanega bolj malo. Pa vendar nas je prav fotografija naučila, da opazujemo stvari tudi iz neobičajne perspektive in nam dala slike, ki predstavljajo prostor, ne da bi pri tem pripovedovale o dejanskosti. Fotograf mora izbirati med možnostmi, ki jih ima na razpolago, rezultat pa so često slike posnete z zadnje strani odra, ki prikazujejo hrbte igralcev, slike iz ptičje ali žabje perspektive, slike s popačeno vsebino, lki je posledica izrazito majhne oz. velike žariščne razdalje ne navadne svetlobe, zaradi naavidez dvosmiselnega dejanja ali kretnje.

O delovanju takih fotografij na opazovalca iz prejšnjega stoletja je s posebnim občutkom pisal Ivin:

Na začetku so gledalci na veliko govorili o takoiemenovanem fotografskem popačenju... Toda kmalu so sami začeli fotografsko razmišljati, in opažati tisto, kar je fotografija nekoč odkrivala njihovemu zaprepadenemu pogledu. Tako kot je nekoč posnemala umetnost, tako je zdaj začela narava oponašati fotografijo.

Fotografija ima velik vpliv na moderno slikarstvo (in književnost). Pozabljamo tudi, da fotografija vpliva na same fotografe. Ne samo velike fotografije velikih fotografov — fotografarjavi, ta velika specifična, homogena celota je bila učiteljica, zakladnica in laboratorij vsem snemalcem — umetnikom. Umetnik težko novim strukturam, ki mu bodo pomagale, da uredi in poenostavi doživetje življenjske dejanskosti. Sama fotografija obilno in skrivnostno obdaruje fotografa z doživljanjem stvarnosti (kjer se slika začneja) in dojemanjem večine in strukture (kjer se slika končuje).

Zgodovina fotografije je bolj podobna vzponu kot potovanju. Njen razvoj ni premočrten in vzročno — posledični, ampak centrifugalni. Fotografija in naše dojemanje fotografije se širita iz določenega središča, od koder delujeta na našo zavest. Kakor živo bitje, se je fotografija rodila cela. Njena zgodovina pa je naše postopno odkrivanje njenih lastnosti.

Proces proti poškodovani konzervi
Ali bomo barabe podpirali ali ne? (direktor
nimus)

Na tem procesu, ki je resničen in že končan, bil predmet obravnave delavec—varnostnik A.. Bil je obtožen za to, da je prejel in pojedel eno poškodovano konzervo v podjetju, kjer je delal. Pravico so hoteli izterjati samopravni in vodilni organi v njegovem podjetju Varnost Moste—Polje. Pri tem sta jim pomagala milica in sodstvo. Skratka, bil je obtožen in odpuščen iz službe, ker je prejel in pojedel eno poškodovano konzervo. Prejel je konzervo od svojega sodelavca, ki jo je ukradel iz skladišča podjetja. Pri tem je padel na nastavljenost milice, ki se je na ta strokovni način naučila v igro. Takoj potem je nastopila na novo specialistična ekipa milice, ki je bila sestavljena iz 4 ljudi, in ki je ugotavljala pot te konzerve (bilo jih je še nekaj, skupaj 6) iz skladišča do želodca delavca. V podjetju nimajo organizirane prehrane. Proces je na začetku malo govoral, kaj se bo zgodilo. Kot čreda, ki se so se usmerili na Š. A. nadrejeni iz njegovega podjetja. Prva violina vsega tega je bil novi direktor, ki je prišel vzpostaviti »red in disciplino« v podjetju. »Red in disciplina« sta bila stvar in da ni heca s tem primerom, je hotel pokazati vsem delavcem. Grešni kozel je verjetno že prej izbran. Š. A. spada v najnižji sloj delavskega razreda, ker je imigrant v avstrijsko družbo in njegov družbeni status je proletarski. Konstruktor ali konstruktorji procesa so mislili, da bo delavec »pojedel« vse, kar bodo oni »skuhali«.

Red in disciplina morata biti, pa tudi dober primer za tiste, ki ne bodo pridni in poslušni. Če sebebi če upoštevamo, da je danes ekonomski kriza in se pod firmo vračanja zunajih delov povečuje izkoriščanja delavce, tako da delavci največje žrtve te situacije.

Pravilna odločitev
Pod naslovom »Pravilna odločitev« je časopis podjetja Varnost napisal tudi nekaj o tem dogodku. Avtor članka (nepodpisani) je napisal, da so danes taki časi, da morata biti večja disciplina in red. Tako je delavec poleg tega, da je bil samo enkrat v disciplinskem postopku in je pojedel samo eno konzervo (poškodovano) in poleg tega, da ima otroke, je pravilno kaznovan s tem, da je vržen na cesto. Pravilna odločitev, kajne?

Ko sem avtorja članka vprašal, če stoji za takšni, ki jih je napisal, je rekel, da to »niso njegova stališča« (?), temveč stališča sodišča. Sem nekatere vodilne osebe v podjetju vprašal, kako je možno, da se je takšen primer zgodil, so vsi nekako čudno rekli, da so bili v tem času v podjetju ali da so komaj prišli.

Disciplinska komisija je ugotovila »materialno resnico«. Delavski svet je potrdil vse, kar je ugotovila — da je delavec kriv in da mora na cesto. Sindikat je potrdil, da so »starejši tatje« že ugotovili in bil »brez emocij« za to, da delavca »vržejo na cesto«.

Direktor je bil »zelo presenečen«, ko je ugotovil, da je delavec moral na cesto. Delavci so bili za ta primer od vodilnih oseb na zboru delavcev in »nihče« ni bil proti. Po svoje pa jih je veliko mislilo, da to nima smisla in so moralno podpirali delavca Š. A. na njegovi potki pravice »sodobnega hlapca Jerneja«. Tako je bila končana komedija v podjetju, oslono je še sodstvo. Pokazalo se je, da tudi sodstvo ne sklepa logično, in da je prav slepo, da naj bilo po imenu socialistično. Sodišče je povedalo tisto, kar je bilo že povedano. Tako je zbor neumnih in slepih terjalcev pravice (med katerimi so nekate-

ri dobro vedeli, zakaj to delajo) bil povišan na to sodno inštanco. Delavec je bil še naprej trimast in je šel na sodišče druge stopnje. Sodišče je med drugim povedalo naslednje: ...»Premalo je upoštevano, da delavec doslej ni bil obravnavan v disciplinskem postopku.« ...»Res se morda sliši malenkostno, da delovno razmerje preneha zaradi ene same konzerve, vendar je treba po oceni sodišča upoštevati, da gre za specifično delo (varnostnik).

Po teh dogodkih, porabljenem času in energiji, živcih in zdravju, je bilo proces po desetih mesecih končan. Končno je bilo ugotovljeno, da je kazen »drakonska« in delavec se je spet lahko vrnil na delo s tem, da je dobil plačo za ves čas, dokler je bil »odpuščen«. V enem od minulih mesecev je dobil tudi nagrado (stimulacijo) za dobro opravljeno delo.

Po procesu

Po končanem procesu, ki je veliko stal, lahko potegnemo nekatere ugotovitve: Šlo je za klasičen primer »jemanja talcev«. Proces ali obračun je del razrednega boja med delavci in vladajočimi sloji ali razredi v naši družbi. Ta primer pokaže, da so vladajoči sloji imeli v svojih rokah samoupravne in druge organe v podjetju. Tudi milica in temeljno sodišče jih je branilo ali prispevalo k »njihovi zmagi«. Delavci so samo formalno, pasivno sodelovali kot pasivna množica v tem procesu. Bali so se povedati tisto, kar mislijo, ker jih je bilo strah možnih posledic. Ne veš, kaj se ti jutri lahko zgodi. Časopis podjetja je bil na strani vladajočih slojev in manipuliral z resnico in hotel zaslepiti bralce s kompenzacijo za pravilno in kritično informacijo. Sodišče na prvi stopnji je verificiralo tisto, kar so »šefi« že odločili. Šele sodišče druge stopnje je lahko ugotovilo, da je kazen prehuda in za tako stvar ne gre postaviti delavca na cesto. Poleg tega je tudi delavcu podelil par očitkov, da vendar mora biti primeren in z visokimi moralnimi vrednotami in da take stvari niso v skladu z njegovim delom. Delavec naj bi bil skoraj polbog. Kaj pa delavec? Delavec je bil prepuščen sam sebi. Vsi tisti organi v podjetju, ki naj bi ga ščitili so bili na nasprotnih pozicijah. OO ZK ga ni obravnavala, »ker ni član ZK«. Tako je bil na cesti 10 mesecev in moralno diskvalificiran. V teh trenutkih, »najtežji v mojem življenju« (Š. A.) je vendar imel moralno podporo delavcev, ki so mu svetovali, naj nadaljuje pot v iskanju pravice. Pot do pravice je dolga in je trajala 10 mesecev. Ves ta čas brez službe, z dvema otrokoma in samo z ženino plačo.

Zdaj je Š. A. spet v službi. Proces S—889/83 je končan. Vodilni ljudje v podjetju so mi rekli, da ne smem iz tega delavca narediti svetnika. Odločil sem se, da tudi njih ne bom.

Postavja se vprašanje, s kakšno lahkoto se da delavcu zagreniti življenje. Če je bil delavec Š. A. na sodišču in odgovarjal za poškodovano konzervo, ki jo je pojedel, kaj je s tistimi, ki so »pojedli« veliko več? Kaj je s tistimi, ki v obstoječem legalnem sistemu privzajanja viška dela kradejo na veliko?

Kaj je s tistimi, ki so krivi ali odgovorni za Feni, Obrovac, Korting, da ne naštevamo drugih? Kaj je s tistimi, ki so »prifurali« Jugoslavijo v takšno situacijo, v kakršni je danes in v kateri smo tudi mi?

Najlažje je izterjati »pravico« nad tistimi, ki so najšibkejši. Do kdaj tako? Tudi trpljenje teh ima svoje meje. Ali bomo kdaj slišali za koga, ki je vzel naše »jutrišnje kosilo«. Težko je v to verjeti. Majhne grehe kaznuje policija, velike pa zgodovina. Bomo pustili vsaj eno iskro upanja, da je vendar možno? Svežega zraka manjka v tej državi?

G. A.

SAJ VENDAR NI(SMO) SAMOMORILCI ALI

Gozdovi crkujejo, zapojmo elegijo!

»Prej je bilo okolje tako lepo in ljudje so umirali pri 30 letih, danes imamo umazano okolje in ljudje umirajo pri 80!« je menil neki avstrijski politik pri svojem predavanju o umiranju gozdov, in odločil naj bi se za odločilne ukrepe in lahko bi... toda politični mlini meljejo počasi; zakoni se porivajo sem in tja, medtem pa razni managerji, bančni izvedenci uspevajo na naš račun. To je oblika LEGALIZIRANE KORUPCIJE! Mi vsi smo v plinski celici, v katero prav počasi priteka plin in nihče ne zapre pipe! je zapisal naš koroški rojak Esther Gütner.

Na leto pade z dežjem na nas 440 tisoč ton žveplovega dioksida in 234 ton dušikovega oksida — tla so prepojena s kislino, drevesa umirajo. Poglejmo za ilustracijo, kako se to dogaja v Sloveniji, ki jo še vedno prekriva več gozdov, kamor so štete tudi gmajne iz katerih delajo vinograde, medtem ko je na evropskem tržišču velik problem, kam s presežki pridelanega vina, pri nas pa so presežki potrošnikov rujne kapljice, čeprav so za lansko novo leto Škofljico preselili na Poljanski nasip, tja za staro dobro cukrarno: na Dolenjskem bo pa čez par desetletij kostanj iskano drevo in bomo toliko bolj ugodno tržišče za kakšne lovranske marone, če bodo še! Danes je v Avstriji približno 400 tisoč ha GOZDA poškodovanega in povzročitelji ni bil tisti mali brezov hrošč ali kakor nekateri poskušajo dopovedati neka narodna suhota tal.

ČE UMRE GOZD, BO UMRL TUDI ČLOVEK

Neki pojav, nenadno umiranje otrok je zajel srednjeevropske dežele, vzrok tega umiranja še ni natanko raziskan ne pojasnjen, toda pri vseh dojenčkih (2—4 mesece) so se pokazali isti simptomi: vnetje nosu, vnetje žrela, gobaste tvorbe na sluznici v pljučih in povečana količina svinca v tkivih. S tem je bilo ovirano dihanje, izmenjava zraka pa onemogočena, kisika je bilo vedno manj, sledila je popolna ohromitev in končno boleča endogena zadušitev. V zadnjih letih so tudi močno narasla rakasta obolenja, posebno pljučni rak in tudi tukaj so posebno prizadeti otroci od 1—5 let. Na vprašanje ministrstvu za zdravstvo o takojšnjih ukrepih proti temu umiranju otrok so morale nemške ljudske iniciative požreti tale odgovor: »Navedite nam vsaj enega mrtvega otroka, pri katerem je dokazano, da so vzroki za nenadno otrokovo smrt v zvezi z onesnaženjem okolja!«

Ogledalo — bistrina naših rek

Klici k varstvu okolja vznemirljivo prebujajo svet in vedno več držav z zakonom

prepoveduje pretirano onesnaževanje narave, vseeno pa smo še vedno priča ogromnim odpadnim snovem v reках, morju in ozračju, med njimi je malo takih, ki se hitro razkrajajo: različna olja, plini, pesticidi, detergenti, kemični, radioaktivni in drugi odpadki se iz onesnaženega zraka in vode nazadnje znajdejo v morju in zastrupljajo življenje v njem, posredno pa tudi življenje milijonov ljudi, ki jih morje prehranjuje.

V zadnjih letih so zahteve po čistih reках in zdravem okolju tudi pri nas vedno glasnejše. V Posavju ljudje vsakič ogorčeno protestirajo, kadar razcvet umazanije na Krki izmaliči podgorjansko pokrajino, ravno tako se prebivalci ne morejo sprijazniti z odplakami, ki kalijo in uničujejo Savo. Sicer zdaj nimajo več strahu, da bi se kdo utopil v Krki, kaj šele v Savi, ker se redko kdo opogumi, da bi se šel kopat. Kolpa, najtopplejša slovenska reka, žalostno vzdihuje, lažje se danes okopaš v čistem vinu kot v bistri reki! Reke, nekdanje zelene, valijo na svoji počrneli gladini, v rjavotemni strugi s seboj na tone mehanskih, kemičnih in bioloških odpadnih snovi. Življenje v reках vzdihuje umira. Koliko bi tu zaleglo izvrševanje iniciativ kot so zmanjšanje škodljivih snovi pri motornih vozilih in elektrarnah, znižanje količine žvepla, uvedba brezsvinčnega bencina in odpiranje ter pospeševanje uporabe okolju neškodljivih virov energije!

Človek ima pravico do čistega okolja, to predpisuje tudi 104. člen jugoslovanske ustave. Onesnažena Sava pa vznemirja; več 100 tisoč ljudi je brez pitne vode, zaradi 30 metrov širokega naftnega madeža, ki lepo mirno plava naprej proti Beogradu v Donavo in potem še naprej v Črno morje. Kakšne bodo sankcije zoper delovno organizacijo kovinarski kombinat Živan Maričič, ki je sredi novembra spustila v Zahodno Moravo približno tisoč litrov naftnih derivatov, kot pišejo Večernje novice? Ali spet ne bo dovolj razvidnih argumentov za kaznovanje in sedanji primer na Savi je le eden izmed mnogih. !!! Koliko je primerov, ko ribe plavajo hrbtno po reках in potokih! Treba bo vzeti na znanje, da reke in potoki niso odplakovalci strupenih odpadkov?

Predvsem bi se moralo ljudstvo zavedati, da vsak osebni prispevek, (bodisi da se odpove avtomobilu ali da racionalno kurimo) pomaga zmanjševati onesnaženje.

Odgovorne v politiki in industriji pa je treba pozvati, naj se ne izogibajo problemov in naj uvedejo ukrepe za zmanjšanje škodljivih snovi v zraku.

Vse je storjeno za človekovo dobro, pravijo naši umivalci mrličev, mi pa dihamo, pijemo in jemo za smrt!!

France Adon

TOM STOPPARD IN NJEGOVA PRAVA STVAR

Lani so v Londonu in New Yorku z velikim uspehom uprizorjali Stoppardov novi tekst z naslovom »Prava stvar« (The Real Thing). V Londonu je igro režiral Peter Wood, v New Yorku pa Mike Nichols. Angleški dramatik Tom Stoppard, ki je pri nas znan predvsem po svoji prvi veliki uspešnici, drami »Rozenkranc in Gildenstein sta mrtva« (prevedena v slovenščino, v sezoni 1968/69 uprizorjena v ljubljanski Drami), je avtor grotesknih in absurdnih dramskih del, v katerih je viden Beckettov vpliv. Njegova dela vsebujejo mnogo teatralnih možnosti in odlične komike. Stoppard nikoli ne skopari s šalami ter besednimi asociacijami in ena najznačilnejših lastnosti njegovih dram je virtuozna raba jezika. Njegove igre so polne hitrih menjav perspektive, obratov in nenavadnih razmerij. Stoppard ustvarja različne kombinacije besed in dejanj, s katerimi dosega hitre menjave različnih ritmov. Napisal je številne gledališke, televizijske in radijske igre. Njegova najbolj znana dela so: Hoja po vodi (A Walk on the Water, 1963), Hazarderji (The Gamblers, 1965), Rozenkranc in Gildenstein sta mrtva (Rosencrantz and Guildenstern Are Dead, napisana 1964—64, uprizorjena 1966—67), Pride svobodnjak (Enter a Free Man, 1968), Zemljiški inšpektor Hound (The Real Inspector Hound, 1968), Po Magrittu (After Magritte, 1970), Dogg je naš ljubljencek (Dogg's Our Pet, 1971), Akrobati (Jumpers, 1972) Travestije (Travesties, 1974), Umazano perilo (Dirty Linen, 1976), Vsak dober dečko zasluži naklonjenost (Every Good Boy Deserves Favour, 1977), Poklicna nepoštenost (Professional Foul — izvedba na BBC, 1977)...

Sledi prevod intervjuja, ki ga je Jack Kroll naredil s Stoppardom ob njegovem obisku v New Yorku:

Mnogi kritiki in Stoppardovi občudovalci so mnenja, da je s to dramo Stoppard končno našel »Pravo stvar«. Najpomembnejšega verbalnega čarovnika sodobnega teatra so pred nastankom drame »Prava stvar« isti kritiki obtoževali, da je lingvistični Houdini, ki lahko povzroči, da pomen izgine, ker ga v resnici nikoli ni bilo, zdaj pa pravijo: »Končno je Stoppard zaobjel realnost. Dokazal je, da lahko piše o resničnih ljudeh, o resničnih odnosih in da zna ustvariti še kap drugega kot le bleščeče besedne igre. Ljubezen, to je prava stvar, in Stoppard jo je našel.«

Tak pristop k njegovemu delu Stopparda po eni strani podpira, po drugi pa ga ne razume. Predmet njegovih iger je bila vedno najbolj realna stvar na svetu: iskanje pomena v svetu, prepredenem s prevarami, lažmi in dvoumnostjo. Stoppardu se zdi največja človekova nujnost potreba po spoznanju in zlom tega procesa v epski osuplosti je najvišja komedija, ki si jo lahko zamislimo. Res je, da je tema igre »Prava stvar« ljubezen, toda ljubezen je za Stopparda resnična in kritična forma spoznavanja. Po zlomu tega procesa pa pride od zmede, ki je najbolj smešna in najbolj žalostna hkrati.

Tomu Stoppardu se zdi moderna zavest kot zlepljen kalejdoskop, ki je potreben temeljitega pretresa.

Tom Stoppard, ki bo verjetno doživel svoj največji ameriški uspeh z broadwaysko produkcijo igre »Prava stvar«, je skromen mož. Prejšnji teden sta s kolegom, dramatikom Haroldom Pinterjem, stanovala v istem newyorškem hotelu. Stoppard je o svojem prijatelju izjavil: »Na Haroldu je nekaj, kar me prisili, da pogledam pod svoj popek, da bi videl, če tam morda piše: MADE IN TAIWAN. Iskreno priznam, da pripadam tisti skupini piscev, ki dobro zaslužijo in ki ljudi zabavajo. Poleg te velike skupine pisateljev, ki ji pripadam, pa obstaja še neka majhna družba, ki revolucionarno spreminja način pisanja za teater (Beckett, Pinter, Ionesco)«.

Toda tudi Stoppard sam je s svojo prvo veliko dramo »Rozenkranc in Gildenstein sta mrtva« (Rosencrantz and Guildenstern are dead, 1966) pri devetindvajsetih letih prinesel v gledališče nekaj novega. Hrabro se je odpravil tja, kamor ni odšel do takrat še noben dramatik: skozi zadnja vrata Hamleta, in to ne zato, da bi videl tragičnega junaka, temveč njegova nesrečna prijatelja, dve tesli, ki ju zdrobi grandiozen mehanizem tragedije. S svojimi izjemnim smislom za dvoumnosti in nianse jezika, z mislijo, da je moderna zavest zlepljen kalejdoskop, je dosegel karakterističen stoppardovski učinek.

Njegovo razumevanje Rozenkranca in Gildensteinov, žrtv sveta, ki ga nista onadva

naredila takega, morda izhaja iz izkušnje njegove nemirne preteklosti. Rodil se je kot Thomas Straussler, sin židovskega zdravnika, leta 1937 na Češkoslovaškem. Ko so nacisti zavzeli Češkoslovaško, je družina emigrirala v Singapur. Po japonski okupaciji Singapura so Tom, njegov starejši brat in mati odšli v Indijo. V Singapurju so pustili očeta, ki ni preživel.

Te spremembe so povzročile, da se ima Stoppard za zamaskiranega Čeha: »Moj prvi jezik je bila češčina«, pravi, »toda to je bila otroška češčina. Prva šola, ki sem jo obiskoval, je bila angleška šola v Indiji. Ko sem bil star šest let, je angleščina postala moj prvi resnični jezik.« Potem se je Tomova mati poročila z angleškim majorjem Stoppardom in preselili so se v Anglijo, Tom je obiskoval šolo v Nottinghamshiru in v Yorkshiru »kjer mi je dajal poseben pečat specifičen način izgovorjave angleščine s češko — ameriško — kitajskim akcentom«.

Peter Wood, ki je režiral uprizoritve Stoppardovih najpomembnejših tekstov, je dejal: »Potrebno je biti tujec, da lahko pišeš tako hipnotizirajoče briljantno angleščino.« Stoppard ni radodaren le z geji, temveč tudi z besednimi igrami, Stoppard je eden redkih piscev, ki se z lahkoto giblje med obravnavo jezika kot objekta v samem sebi in med tem, da ga ustvari popolnoma transparentnega pomena. Njegova virtuoznost in občutek za igro sta povzročila, da je postal predmet snobovskega sumničnega nekaterih »literarnih« intelektualcev, ki trdijo, da ni resen, čeprav v resnici poskuša zresniti neresno.

To je storil v Akrobatih (Jumpers, 1972), kjer se ubada z vprašanji, kot sta na primer eksistenca boga in obstoj moralnih vrednot — in to ne le s pomočjo galaktičnih poletov jezika; temveč tudi z domisljicami, kot so skupina filozofov — akrobatov, striptizeta, ki se guga na lestenci in prva dva britanska astronava, ki se znajdetta na Luni in se pripravata o tem, kdo od njiju se bo vrnil na Zemljo, ker je vrnitev mogoča le enemu od njiju.

Stoppard je napisal »Travestije (Travesties), ko je odkril, da sta tako Lenin kot tudi James Joyce, pomemben politični in literarni revolucionar tega stoletja, živela v času prve svetovne vojne v Zürichu. Eden od prizorov je pisan v petrstičnem kitičnem verzju, nekemu drugemu prizoru pa je služil kot osnova napev »Mr. Gallagher and Mr. Shean«.

V dramo »Every Good Boy Deserves Favour« (Vsak dober dečko zasluži naklonjenost) Stoppard vključi celoten simfonični orkester. Gre za satirični napad na ravnanje z disidenti, ki jih v Sovjetski zvezi vtikajo v psihiatrične bolnišnice.

»Po mojem mnenju mora gledališče zadovoljiti tako čustva kot tudi intelekt«, pravi Stoppard, »teater je dogodek, ne tekst. Strinjamo se s spektaklom. Cilj teatra je poln avditorij.«

»Stoppardova slabost«: obstajata dva Stopparda: Stoppard snob in Stoppard neotesanec (the highbrow and the lowbrow), nekatere vzvišene kritike moti, da oba prav udobno živita skupaj.

Stoppard je nekoč izjavil: »Moja slabost je občudovanje površnih ljudi, ki nehalo pišejo drame, napišejo precej dobro novelo, naredijo intervju s Castrom, napišejo dobro pesem in slabo pesem, dajo bedast intervju in kljub temu vsakih pet let napišejo resnično dobro stvar.« Njegov smisel za zmešnjavo našega časa se kaže tudi v občudovanju novinarstva, njegovega poklica pred nenadnim uspehom drame »Rozenkranc in Gildenstein sta mrtva«. »Jaz sem 'groupi' novinarstva«, pravi Tom Stoppard, ki ga je nekoč obsedla želja, da bi postal slaven potujoči reporter. Odločil se je za pisanje kritik predstav in filmov, ki jih je objavjal v provincialnih časopisih. To, da mu poklic kritika ni ustrejal, je razložil z naslednjimi besedami: »Nikoli nisem imel moralnega karakterja, da bi izdal prijatelja, oziroma imel sem moralen karakter, da nisem nikoli izdal prijatelja.«

A kljub temu Stoppard pravi: »Vedno sem bil konservativen v vseh ozirih, vključno s politiko. Stoppard je za Margaret Thatcher in je podpiral falklandsko vojno.« Naj bo to dobro ali slabo, želim maksimalizirati neodvisnost ljudi od države in potem posrbeti za ljudi, ki ne morejo postati neodvisni. To je boljše kot maksimalizirati odvisnost od države zaradi ljudi, ki ne morejo postati neodvisni.« Ta previdnost v zvezi z monolitno močjo države povezana z njegovim češkim poreklom.

Stoppard je potoval v Sovjetsko zvezo z Amnesty International, da bi govoril z ruskimi disidenti. Po osemindesetletni odsotnosti se je vrnil na Češkoslovaško, da bi se tam srečal z disidentom in dramatikom Vaclavom Havelom, ki ga ima za svojo »zrcalno sliko«.

V dramah »Profesional Foul« in »Cahoot's Macheth« je prikazal smrtonosno absurdnost vzhodnoevropske represije. Vendar se Stoppard ne strinja s tistimi, ki trdijo, da se je odpovedal igrivosti in se odločil za spopad z resnimi političnimi in osebnimi temami. »Nik-

oli nisem mislil, da mora nekdo z darom za pisanje uporabljati ta dar z nekim določenim namenom in s prav nobenim drugim«, pravi »Ne izključujem iger, ki so brez kakršne koli rabe za kogarkoli. Lahko, da bom napisal musical o matematiki. Pišeš lahko le o tem, kar te boli, prizadene. Mislim, da lahko drame v enaki meri zmotijo in potrjujejo gotovost.«

(Newsweek, 1984)
prevedla: Katarina Žumec

GLEDALIŠČE ANE MONRO: RDEČI ŽAREK

»Prav zares je prišel čas, da se pokoplje naturalizem in psihologizem« je zapisal okoli leta 1930 Čuljukov, eden od urednikov Petrograjskega časopisa BECChI.

V okviru te zahteve hoče delovati tudi gledališče Ane Monro, delno opirajoč se na izkušnje gledališča 30-ih let v Rusiji, kot to tudi sami poudarjajo. Do resnične prezentacije gledališča, ki bi hotelo slediti dosežkom avantgarde 30-ih let (predvsem tehniki dela Vsevoloda Mejerholda) pa pri Ani Monro ne pride. Kljub nakazani konstruktivistični sceni in vpeljavi neteatrskih elementov (predvsem film Psycho A. Hitchcocka, diapozitivov, sinhronizacije, »gledališča senc«) pa se v predstavi ne zgodi nič, kar bi potrjevalo Mejerholdov gledališki princip pogojnega Gledališča. To je temeljilo na reorganizaciji igralčevega dela — na biomehaniki, te pa v predstavi Rdeči žarek ni, ker igralec ni v težišču predstave, kaj šele njegovo telo.

Predstava sestavlja v glavnem »kolažni material«, ki sicer res zanika gledališki naturalizem in psihologizem, ne ponuja pa nove alternative, saj funkcionira le kot ilustrator. Njegov glavni namen je vizualizirati tekst in ga nazorno, ter včasih tudi z očitno težnjo po komičnosti posredovati gledalcu. V tem pa se skriva tudi ljudskost gledališča Ane Monro, ki navezadnje pristane na s hitro roko izpeljani karikaturni.

Iz novele Usodna jajca Mihaila Bulgakova je Ani Monro uspelo potegniti le grob fabulativni okvir, osnovni avtorjev princip grotesknosti in satiričnosti pa je speljalo na ironično — komično družbeno kritiko, ki vzpostavlja razmerje do preteklosti in s tem hkrati do se-

danjosti. Iz teksta pa je razvidno, da ponuja bogatejši spekter teatraličnosti, kot ga je polurni predstavi pred nami razgrnilo gledališče Ane Monro.

Sporočilo o državnem mehanizmu, sprevrže profesorjevo humanistično odkritje rdečega žarka v uničujočo silo, izzveni suho. Gledališče Ane Monro je tekst tudi občutno skrajšalo, se oprlo le na okvirno zgodbo, spremembami in odmiki, hkrati pa vse še lokaliziralo z odlomki iz Filmskega obzornika letnik 1948, z besedili iz Zadrugnega koledarja 1924 in glasila Nova zadruga 1945.

Uprizoritveni koncert problema ni izostril kot tudi »razkošni kolaž« neteatrskih pripomočkov ni mogel enakovredno zamenjati specifično gledaliških elementov, kjer je te že tako malo (z izjemo morda odlomka iz Eisensteinovega filma, ki pa je bil predlog!).

Nekako daje Ana Monro tudi slutiti, da se v svojem načinu dela vsaj rahlo naslanja na princip commedie dell'arte, vendar z občutno manjšo zmožnostjo improvizacije.

Igra vseh treh igralcev je temeljila na karikiranju in ekspresivno — komičnem igralčevem izrazu. To je še najbolj uspelo Andreju Rozmanu.

Očitno gledališče Ane Monro prisega na eksperiment brez trdnejšega estetskega koncepta, popestren z bolj ali manj duhovitimi domisleki. Kot posebnost bi jim lahko pripisali izrazito naravnost h komičnosti, ki hoče vzpostaviti dialog s publiko skozi humor. Tu pa se tudi odpirajo ali zapirajo vse zmožnosti Ane Monro.

Marinka Poštra

BRUTALNI EROS

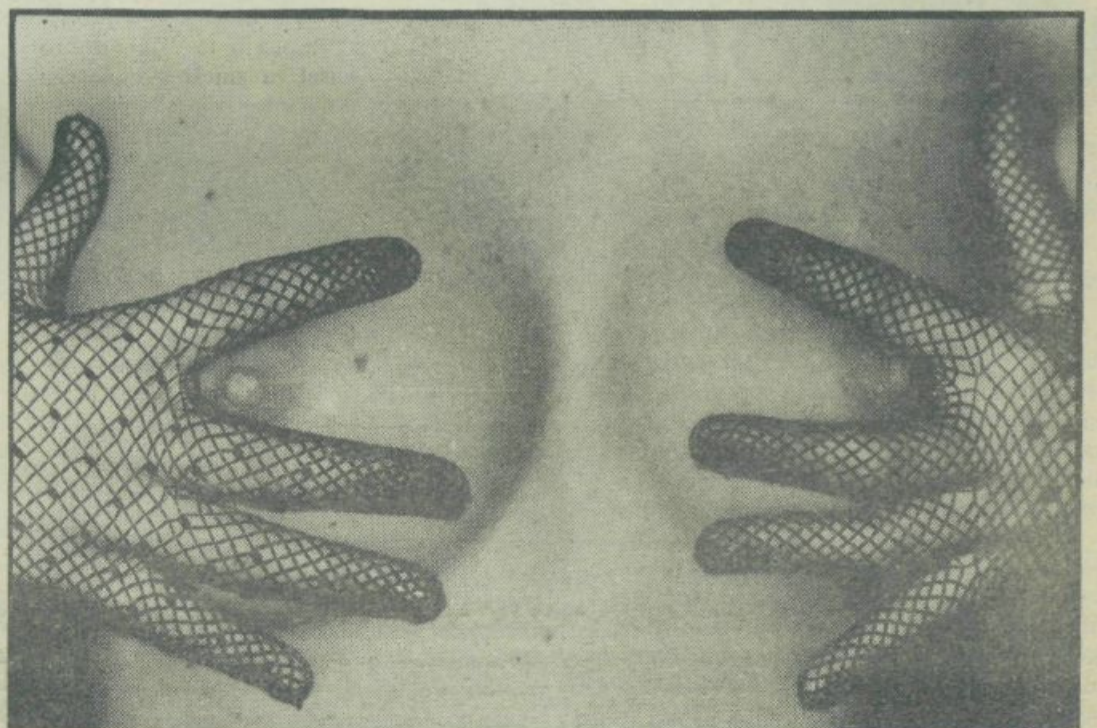
Noč. Krvavi zvoki lutnje vabijo me,
da skočim v tvoje vlažno sedlo,
a hladem sem mrlič iz sanj,
zato te čutim prazno, plastično in medlo.
»Moj bog, poljubi me vsaj enkrat vroče!«
mi praviš čudovito blazna in kričiš,
da zelene ustnice ti trepetajo.
In hočeš me še zadnjič, preden obležiš!
Črn, oster bič vihtiš v nežni roki,
jaz z nohti usnje trgam ti s telesa,
grizljaš mi penis, da žile ostre
se napno — močno udariš v navalu besa,
da zakričim in vidim tvoj nasmeh,
tvoj grob nasmeh na robu očesa,
pograbim stekel nož, potem zarezem,
da kri pomeša z vonjem se telesa.

Trd bodi, neizprosni mož jeklen,
ko prodiraš v globine njene,
da na robu ti privrejo pene.
Zdaj si kot volk, velik in steklen.
Železno verigo okoli členka si ovij,
da obližne jezik, oster kot rezilo
in loči ti meso ovito z belo svilo.
Vulkan neumoren si, ki ona te mori.
Zdaj poln sem strasti. Okrog divjam
kot norec, ki brenka na usodo,
saj čas pred vojno mi ne da miru.
In smejem se, ko moral bi skočiti v vodo.
Ujet v lastno moč telesa
se treseš zdaj. In nočeš biti njen,
ki te ujela je na iluzijo sreče.
Zatorej bodi trd in neizprosni, mož jeklen.

Nocoj široko imaš odprte oči,
in košček telesa stiskaš v roki.
Gledaš me željno in dihaš globoko,
ko jezik ujet je med tvojimi boki.
Žari ti mednožje kot bistri studenec,
izlivaš me v črnega suznja želja.
Pohodiš mi dušo. Smrt sem in zaživim,
še le ko zgodovino prekrije tema.
Dovoli mi, prosim, da premagam
jarem tvojega zrelega diha —
že zjutraj morda krvnik bom, tiran,
a ti žrtev boš — plaha in tiha!
Ostala le ena bo želja: trpljenje,
razrezano lice boš skrila v dlan,
se ocedila v krvi svoje časti,
a po njej bom jaz brodil, kot vedno — pijan!

Kako čudna so pota želečih teles:
ob mraku ljubimec sem poln strasti,
ko hlastno odpenjam ti gube nad prsmi
in nežno otiram ti znoj iz oči.
Ko luna se dviga, jaz vzpenjam se nate,
da utripaš v ritmu vonja telesa.
Odpiram te mehko in blazno — da vlažna
odplavava v čutna nebesa.
A ko noč mine, postanem pošast,
ki z dolgimi nohti te pahnem v smrt,
s poljubi krvavimi vklenem tvoj vrat,
da rjuha pregrešna mrliški je prt!
Ko zora zasije, ti nisi več ženska.
Ko luna izgine, jaz nisem več mož.
Razširim ti noge in v seme prekletstva
enkrat za vselej zabodem ti nož.

Še ena prebujena noč
za mano gnije. Opojna slast
praznine me dramati zdaj, ko
budna sva le jaz in moja strast.
Njeno telo je mirno. Brezskrbno
spi ta ženska — in njena pička
izliva se počasi po beli rjuhi,
le vzdihne, ko poljubim jo na lička.
Nešteto že ljudi umrlo je ob zori,
kot bi bilo to vse. A ko pijan
sem od lepote, me drugo ne zanima:
po njeni krvi žeja me, vse drugo je zaman!
Že se dani, ko si nalijem zadnjič
in zanjo mi prekleto je vseeno.
Kje ste zdaj čustva toliko slavljena?
In zakaj vas vedno sanjam le zeleno?

D. GERLICA JANEZ BOGATAJ

STALIN — DEŽURNI MARKSIST V SREDNJIH ŠOLAH

(Kdo štiti stalinizem v naših šolah?)

V cilju reprodukcije vsakega sistema in njegove evolucije družba aktivno posega v procese socializacije (reprodukcije družbe in individuov). Tudi naša družba (kljub priseganju na permanentno revolucijo) ni nikakršna izjema. Aktiven poseg in delno kreacija primarnih socializacijskih faktorjev se kaže najbolj pri predmetu STM v srednjih šolah. Ambiciozen in hvalevreden poskus, toda kaj hitro je postala očitna velika razlika med pobožnimi željami in končnim učinkom. Torej, kje najti vzrok?

O podajanju snovi predmeta je bilo že veliko napisanega, torej to ne more biti edini vzrok. Izjave in zaključke o nezainteresiranosti mladine ne gre jemati resno v smislu, v katerem so bili izrečeni. Kažejo pa na nekaj drugega, »Zakaj ni zanimanja?« bi se lahko logično vprašali.

»Seit radikal!« zahteva Hess. Torej poskušajmo biti radikalni in pogledjmo bistvo. Torej samo učno snov!

Če pogledamo samo zadnji del snovi, ki se nanaša na marksizem, bo morda marsikaj jasno. Že bežen pogled vsebine pove dovolj. Zakaj ločevanje med politično ekonomijo (ki je obdelana pod naslovom Nastanek in bistvo marksistične teorije), marksističnim pojmovanjem narave (ki je izenačeno z dialektičnim marksizmom), marksističnim pojmovanjem družbe in kot krono vsega (zopet ločeno) marksističnim pojmovanjem človeka. Vse lepo in prav, če bi bilo to le kot pomoč za končno sintezo, ki bi podala bistvo marksističnega nauka. Kdo ve, zakaj ni zaključka! Morda je vzrok omejenost časa ali prostora, morda pa ima vsa stvar le svoj razlog kje druge.

Če bi se potem poglobili v vsako »oddvojeno celoto«, bi se nam razgrnilo še marsikaj zanimivega. Ne da je že sama delitev predpisana od »velikega brata« J. V. Džugašvilija, imenovanega Stalin, ali pa samo skreirana pod ideološkim vplivom Zgodovine VKP(b), v sami vsebini je to še bolj očitno. Ko avtor (ali pa že kdo pred njim) opravi s Heglom in njegovim idealizmom, se loti »marksizma«. Človekov edini namen, cilj in smisel obstoja je produkcija, vse, kar se ne tiče direktno produkcije, je idealizem, objektivno je le to, kar je posledica avtomatizma raznih dialektičnih zakonov in historičnega materializma (Stalin v svojih kratkih kurzih razlaga isto), subjektivnega ni, ko dialektika stoji na nogah. Reprodukcijska je le materialna ali še največ družbena, družbene reprodukcije individuov ni, saj res, le kako bi jo vključili v koncept, kjer je človek le člen družbe, nikakor pa ni individualno družbeno bitje.

Nima smisla še naprej razpravljati o vsebini učne snovi. Očitno je, da gre za poenostavitve (ki najverjetneje ni avtorjev plod, je le posledica družbene reprodukcije individuov, ker je pri nas v pomanjkanju neke bogatejše razlage dominirala prav Stalinova), ki pa ni le sredstvo za lažjo razlago marksističnega pogleda, ampak je tudi in predvsem osiromašitev in izkrivljanje filozofije, odvzem življenjskosti in aktualnosti. Neka kompleksna filozofija oz. celosten pogled na svet postane enostavna stvar z nekaj zakoni, predvidljiva in logično-posledična do podrobnosti, svet po »Marxu« postane stroj, neka objektivna stvarnost, ki teče avtomatično kot perpetuum mobile. Ponavadi razumemo pod nižanjem nivoja ustrezno prilagoditev nekega »izvajanja« nivoju poslušalcev in to seveda brez popačitve. Toda marksizem za srednje šole ne le zniža nivo, ampak vso stvar tudi popači.

Zakaj? Ali res nekateri ne dojamemo, da je človek pri 16, 17 letih že dovolj dozret in predvsem sposoben razumeti še kaj več kot marksizem »a la Stalin«, da ne sme in ne more vsak osiromašiti marksizma po svoje, ker gre za kompleksen pogled na kompleksen problem, kot je svet z vsemi oblikami življenja, s človeško družbo, s preteklostjo in prihodnostjo, da po načelu družbene reprodukcije individuov na ta način vzgajamo individue in s tem družbo prihodnosti, ki pa bo ob taki vzgoji še vedno verjela, da vse teče mimo nas po nekkih zakonih, da je kapitalizem na smrtni postelji tik pred koncem, ves smisel človekovega obstoja le produkcija in konzumacija.

Zakaj torej tak nivo in taka popačitev? Očitno je, da so avtorji projekta obremenjeni s preteklostjo (in veliko prvo ljubeznijo). To je pač le dokaz družbene reprodukcije individuov, sami pa niso uspeli prerasti okvira, ki ga jim je dala družba v procesih socializacije (šole...) v povojnih letih. Toda, zakaj ni nikogar, ki bi opozoril na to? Morda komu ustreza, saj bi se kmalu podrle večne resnice, če bi ta vulgarni in stalinistični »marksizem« zamenjal »pravi« marksizem s svojo širino in znanstvenostjo.

Vzrok (ali vsaj eden od vzrokov), zakaj nima uspeha poučevanje marksizma v srednjih šolah, smo morda odkrili. Sedaj si lahko postavimo retorično vprašanje: »Kaj storiti?« Upam, da ni potrebno odgovarjati!

Razčistili smo s Stalinom in stalinizmom, toda dokler bomo v procesu socializacije (v šolah) poučevali vulgarni, če že ne stalinistični marksizem, pa Stalina, Džingiskana, ki je prebral Kapital, ne bomo prepodili iz svojih glav in nazorov, toliko časa pa je res bolje, da srednješolska mladina ne sprejema takega marksizma.

MARKO GAŠPERLIN

Omenjeni prispevek je nekoliko skrajšani intervju s predsednikom AFS »France Marolt«, Cirilom Cerarjem.

Skupino je leta 1948 ustanovil danes že pokojni slovenski etnomuzikolog France Marolt. Pri svojem raziskovalnem delu je kmalu spoznal, da ljudska plesna umetnost počasi izginja. Okrog sebe je zato zbral ljudi, ki so si postavili cilj, da ohranijo našo ljudsko plesno umetnost in ji tako omogočijo, da postane trajna sestavina slovenske kulture. Sam je skupino vodil le idejno. Glasbeno vodstvo je poveril svoji ženi Tončki, plesno pa njeni sestri, Mariji Šuštarjevi, ki se je s to dejavnostjo prav tako ukvarjala že pred vojno. Začeli so s tremi pari in prvi plesi, ki so se jih naučili, so bili plesi s Koroške. Tem so sledili prekmurski, pa gorenjski in tako je počasi skupina obogatila svoj program in obenem s tem tudi kolekcijo lastnih noš. Takrat je to bila ena prvih folklornih skupin v Sloveniji in tudi v Jugoslaviji. Vrstili so se nastopi po domovini, že zelo zgodaj pa so se skupini odprla-tudi vrata v svet. Do danes je skupina prepotovala že skoraj vso Evropo, dvakrat pa je gostovala tudi v Severni Ameriki. Povsod je bila dobro sprejeta in do danes se je v naši vitrini nabralo že veliko priznanj. Naj omenim samo »RED bratstva in enotnosti s srebrnim vencem« s katerim je skupino odlikoval tovariš Tito, potem mednarodno priznanje »Europa—Preiss fur Volkskunst«, Župančičevo nagrado, ki smo jo prejeli kot edina amaterska skupina do tedaj in še bi lahko naštevali. Člani skupine so bili doslej v glavnem študentje, čeprav to ni pogoj. Med nami so tudi delavci, dijaki in študentje, ki so že končali študij ter se zaposlili. Trenutno je v skupini okrog 110 članov ter 50 brucov, ki so šele začeli vaditi.

Dejavnost skupine je izključno amaterska, saj nima nobenega profesionalno zaposlenega delavca. Pri naši dejavnosti se srečujemo z mnogimi problemi, ki pa jih lahko v grobem razdelimo na prostorske in finančne. Kljub dolgoletnemu delovanju skupina nima svojih prostorov. Prostore za vadbo, ki si jih delimo skupaj s ŠPK Kazina in APZ Tone Tomšič, ima že vrsto let najete UK ZSMS pri Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja, ki je pravni lastnik stavbe na Trgu osvoboditve 1. Prostora ni toliko, kot ga potrebujemo, zato mlajši skupini vadita na OŠ Majde Vrhovnik. Da pa bi bila mera polna, je lansko leto Inštitut prekinil pogodbo z UK ZSMS in dal rok za izsestitev do 31. 3. 1985. Do danes nam še nihče ni sporočil, kam naj se preselimo. Ko se je selila UK ZSMS na Kersnikovo smo mislili, da bo ta problem končno rešen, vendar pa se je izkazalo, da tam ni ustreznih prostorov za vadbo. Drug, prav tako pereč prostorski problem je naša garderoba, kjer hranimo 20 kompletov različnih noš, kar pomeni prek 300 narodnih noš. Denarno je njihovo vrednost nemogoče ovrednotiti, saj je med njimi mnogo originalov. Vanje je stakano veliko število ur prostovoljnega dela. Do sedaj so bili prostori na Krekovem trgu še kar dobri, lani pa so nam ob izgradnji lutkovnega gledališča zazidali vsa

okna. Zračenje je kljub zračniku nezadostno, tako da smo že našli nekatere kose naših noš v plesnem stanju. V garderobi tudi ni prostora za pranje in sušenje noš, zato jih moramo vseskozi nositi na dom. Glede prostorov naša čaka še veliko problemov. Samo z našo delovno vneto in nekaj sredstvi, ki jih imamo, tega problema ne bomo mogli rešiti, zato pričakujemo, da nam bo kdo priskočil na pomoč.

Druga velika skupina problemov, ki so in leta v leto hujši, pa so seveda finančna sredstva. Poslabšanje gospodarske situacije se pri nas še kako pozna. Dotacije za lansko leto so bile tako majhne, da z njimi nismo mogli pokriti niti najosnovnejših stroškov, kaj šele, da bi si naredili kakšne nove noše, ali da bi z njimi pokrili stroške prevoza na nastope. Tako smo se prisiljeni samofinancirati. Vzemimo za primer leto 1981. Takrat je bilo razmerje med dotacijami in lastnimi prihodki 1:1, danes pa je to razmerje 1:6, kar pa ne pomeni, da več zaslužimo, temveč kaže na drastično zmanjšanje dotacij. V treh letih so se dotacije povečale vsega za 30%, medtem ko je znašala inflacija v tem času skoraj desetkrat toliko in za toliko so se povečali tudi stroški. Dotacija UK ZSMS nam je pred tremi leti zadostovala za najemnino prostorov in za pisarniške stroške, lani pa smo dobili 25 starih milijonov, samo najemnina prostorov pa znaša 32 starih milijonov. Tako smo si morali pomagati tudi s samopriskevkom, poleg tega pa so se člani skupine odrekli tudi dnevnicam, ki jih daje organizator turneje in na ta način poskušajo pomagati finančne težave.

Seveda smo ustvarili največji prihodek z nastopi. Lani smo imeli 23 celovečernih in preko 50 delnih nastopov. To je ob dveh dveipolurnih vajah na teden ogromna obremenitev za amaterje, ki je ne moremo dolgo zdržati. Seveda nenehno iščemo pomoč tudi pri združenem delu, kjer pa tudi ne moremo dobiti veliko, saj se nahaja tudi združeno delo v težkem finančnem položaju. Kljub vsemu pa smo leto vseeno »zvozili«. Poleg tritedenskega gostovanja v Kanadi, smo bili še trikrat v Italiji in enkrat v Avstriji ter na študentskem festivalu v Skopju. Vsega skupaj smo bili tako združeno več kot 60 dni, kar je za študente velika ovira pri študiju, mnogi pa, ki so že zaposleni, se vseh turnej niti ne morejo udeležiti, čeprav porabijo ves dopust na račun folklorne. Tudi leto smo dobili precej vabil. Trenutno se pripravljamo za gostovanje v ZDA. Če nam bo uspelo zbrati dovolj sredstev za letalske karte, bomo tako v mesecu maju udeležili festivala v Tennesseeju in na Floridi. Povabljeni smo tudi v ZRN, Poljsko, Italijo in Avstrijo. Vse je seveda odvisno od finančnih sredstev in od prostega časa plesalcev, predvsem pa godbenikov, ki nam jih na žalost manjka. Čeprav je delo v skupini zelo naporno, pa je družabno življenje znotraj skupine zelo razgibano, tako da smo plesalci in godbeniki zelo navezani na skupino.

povzel ROBERT BOTTER

AKADEMSKA FOLKLORNA SKUPINA F. MAROLT

Do sedaj se je kulturna politika Tribune ukvarjala v glavnem s tako imenovano »alternativno« mladinsko in študentsko kulturo. »Uradna« kultura je ni toliko zanimala, saj ima ta že v drugih sredstvih javnega obveščanja dovolj prostora. »Alternativna« kultura pa je dobila svoj prostor zgolj v medijih, kot so Mladina, RŠ in Tribuna. Ker pa v mladinsko in študentsko kulturo ne spada samo »alternativa«, temveč tudi še nekaj drugega, kar pa ni nujno »uradno« ali celo »režimsko«, smo se odločili malo spremeniti naš koncept. Akademski folklorna skupina »France Marolt« ali npr. Akademski pevski zbor »Tone Tomšič« nikakor ne spadata ne v »alternativno« ne v »režimsko« kulturo, sta pa sestavni del študentske oziroma mladinske kulture. To pa nikakor ne pomeni, da o »alternativni« kulturi ne bomo več pisali. Ravno nasprotno. Poskušali bomo zajeti celotno mladinsko in študentsko kulturo.

Očitek, da je folklorna skupina »režimska« ustanova in da je folklorno izročilo v nasprotju z »alternativno« kulturo ne drži, saj ima naša družba do folklorne mačehovski odnos. Čeprav je v ljudstvu priljubljena, pa uradnim predstavnikom oziroma zastopnikom kulture očitno nič ne pomeni, saj zanje predstavljajo kulturo zgolj literatura in kvečjemu še gledališče ter film, pa še to samo institucionalni. Na folkloro se gleda približno tako kot na narodnozabavno glasbo.

Gojenje tradicionalnega ljudskega izročila pa se lahko približa celo »alternativni« kulturi, na kar kažejo primeri Istranove, Grupo folk internationale, Havadia itd. Še bolj pomembno za določen narod pa je to, da se s folklornimi skupinami ohranjajo stari ljudski običaji in navade, saj kdor ne pozna in ne razume preteklosti, ne more razumeti in živeti v vsakdanjosti, še manj pa lahko načrtuje za prihodnost.

BOŽO DOLENC

RAZISKO- VALNI PROJEKT

SLOVENSKI MLADINI

prava na 12. kongres ZSMS)

vodstvu mladinske organizacije se od mladi lanskega leta že intenzivno pripravljajo na pripravo naslednjega mladinskega kongresa v letu 1986, ki bo moral odgovoriti na nekatera nerešena vprašanja konceptnega značaja. Da bi se stvari lotili analitično, se je Marksistični center pri RK ZSMS odločil za ideje o raziskavi slovenske mladine in strokovno skupino, ki je že naredila nekaj skico in metodološka izhodišča za raziskovanje slovenske mladine. Dejansko je raziskovanje slovenske mladine le del jugoslovanskega projekta, ki ga izvaja ZSMJ ob strokovni pomoči Inštituta za društvena izučevanja v Zagrebu.

Slovenski projekt pa bo kljub temu, da je bil zasnovan na teoretska izhodišča celotnega jugoslovanskega projekta, imel nekaj specifičnosti, ki izhajajo iz dolgoletne tradicije raziskovanja mladine, v kateri se je izoblikovala nova kvalitativna metodologija in v kateri se vzgojili številni raziskovalci mladine.

Ob predpostavki sta omogočili, da se je pri RK ZSMS oblikovala skupina strokovnikov, ki bo ob tej raziskavi istočasno tudi vodila ledino novega raziskovalnega inštituta, ki se bo integralno ukvarjal z raziskavami mladine.

Jugoslovanski projekt je bil teoretsko zasnovan še preden so se slovenski raziskovalci vključili v slovenski projekt, tako da v praktični zastavitvi celotne raziskave niso sodelovali. Vključili pa so se v izdelavo univerzalnega vprašalnika s katerim se bo skušalo ugotoviti nekatere splošne skupne značilnosti vse mladine Jugoslavije. Slovenski projekt pa so raziskovalci razvili iz teoretskih izhodišč jugoslovanskega projekta, tako da so sledili določeni kvalitativni karakteristikami slovenske mladine, ki so pogojene z razlikami v načinu življenja, načinu mladinske kulture, načinu percepcije in vrednotenja realnosti, položaju mladih in njihovih možnostih v bodočnosti, načinu druženja in komunikacije mladih — in na tej osnovi izdelali metodološki pristop, ki je primeren za kodnevno življenje in dojemanje mladosti.

Projekt se izogiba zastavitvam dosedanjih raziskav in uveljavljenih pristopov in poskuša odkriti tisto pot, kjer mladi ne bodo deljeni kot le poseben socialni sloj, ampak bodo zaradi generacijskih in socializacijskih pogojev, temveč vstraja ravno na enakih.

Sloveniji bo tako potekala raziskava na treh nivojih:

- na kvantitativnem nivoju bo potekala v istem smislu jugoslovanska raziskava in ne bo deli iz slovenske,

- na kvalitativnem nivoju pa večji del slovenske raziskave.

Večja bosta oba pristopa omogočila kva- litativnejšo interpretacijo in s tem bo dobila na priložnosti tudi sama raziskava.

Te same metodološke zastavitve pa raziskava zahteva ogromno sodelavcev, ki ne bodo samo anketarji, ampak bodo predvsem v kvalitativnem delu raziskave vključeni v vseh fazah raziskave: od ugotavljanja problemov do razvijanja v glavi do njihovega izvajanja.

Telesna raziskava o slovenski mladini pa bo delovala v marsičem pomagala razreševati nekatere dileme slovenske mladine in njene organizacije, predvsem pa na KAKŠEN NAČIN SLOVENSKI ZSMS POSTANE ORGANIZACIJA Ljudska PRAVICA, če jo mladi sploh potrebujejo in kako?

REVOLUCIJA

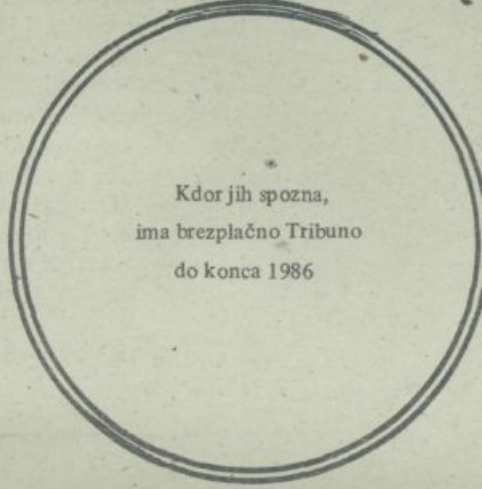
Tisti večer sem se odločil. Že ob šestih zvečer sem ugasnil televizijo in izključil gramofon. Po skromni večerji sem zložil nože v kuhinji in skrbno zaklenil shrambo. Potem sem ugasnil vse luči in odšel spat.

državljanka:
S. Tratnik

TODA... KAJ JE DELO?

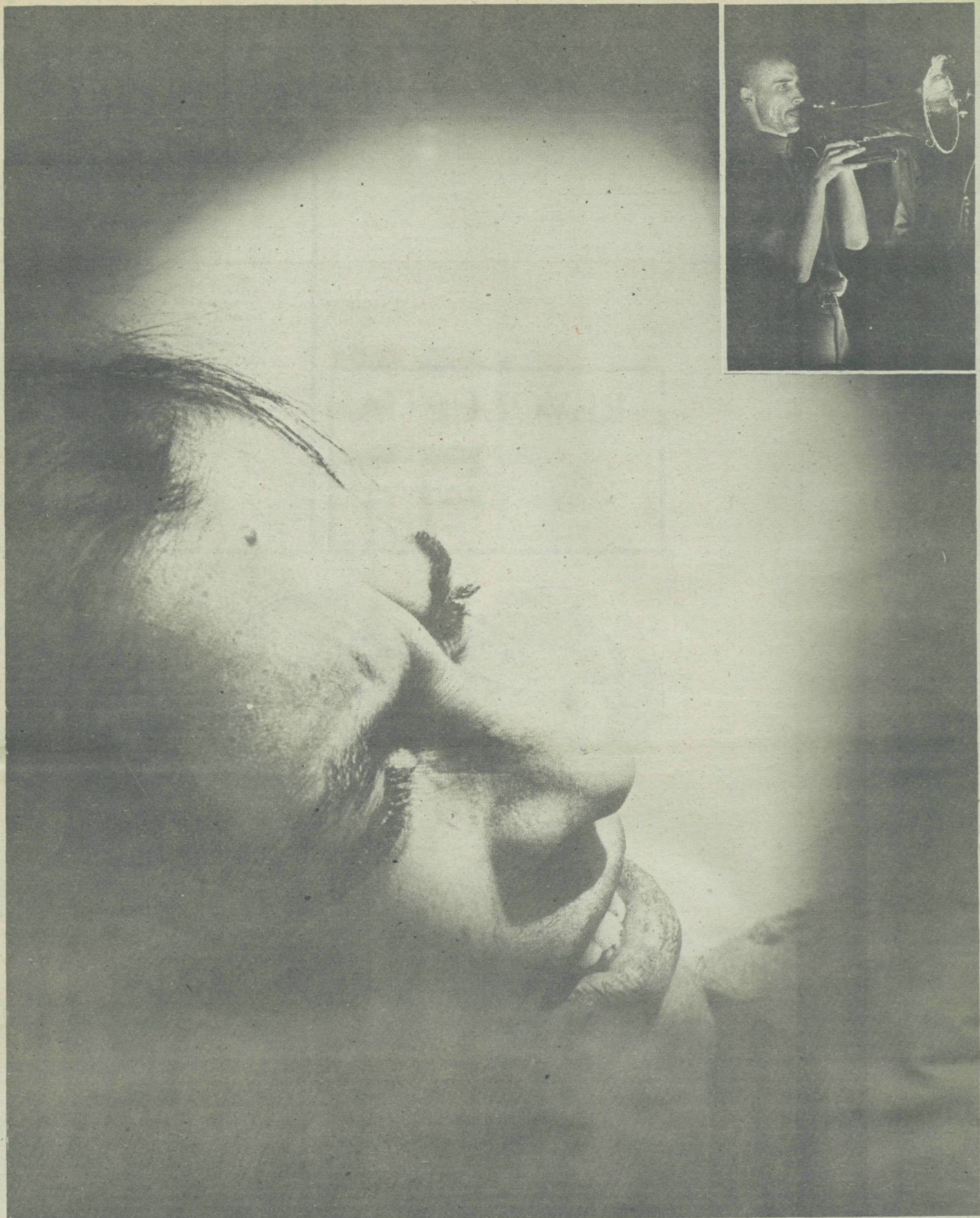
Še zmeraj iščem brezplačno kuhinjo, katere okenček bi ne bil kot okenček v vratih jetniške celice, okenček, ki opazujejo skozenj jetnika, okenček, ki se mu pravi špijonček...
KDOR NE DELA, NAJ NE JE! Da, toda KAJ je delo? BITI ZVEST SVOJI NESREČNI USODI—
ali biti prodajavec odpustkov
ali marljiv kurjač v krematoriju,
vtikati toplomer v danko vojne
ali morati med trgatvijo peti
v dokaz, da ne zoblješ grozdja,
pregledovati konjem zobe ali kot rabelj
trgati bitjem nosnice pred usmrtitvijo,
bili lužen s kisom in žolčem in se maščevati na drugih
ali izžigati ženskam desno dojko,
da bi postale dobre lokostrelke,
biti seme časa v naročji zgodovine
ali čustvo, obsojeno na težaštvo
pod sivo Sibirijo starih glav—
ali celo pod izgubo grla prepiliti spono
in si raje izbosti oči,
da bi ne videle zdajšnje groze
in vendar zaslišale davno mrtve,
toda svobodne pevce?...

češki državljani V. Holan
(zaprepaden nad popolno gotovostjo,
s katero Andrej Rus opredeljuje DELO)

TRIBUNA

Časopis študentov Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani I. izdaja UK ZSMS, Ljubljana. UREDNIŠTVO: Sešo Danev, v. d. gl. urednika, Andrej Klemenc, v. d. odg. urednika, Igor Lukšič, Robert Botteri STALNI SODELAVCI: Gligor Atanasovski, Dragica Korade, Katarina Žumer, Marinka Postrak, Samo Škrbec, Jasmin Držanič ČASTNI ČLAN: Pavle Bračko Oblikovanje in tehnična ureditev: Škof Dean. Distribucija: Zoran Thaler. Lektoriranje: Samo Koler. Tajnik: Nela Malečkar. Naslov uredništva: Kersnikova 4, Ljubljana, telefon: 319-496. Izdajateljski svet: Ludvik Horvat (predsednik) Andrej Lukšič, Zoran Kariž, Aleš Kardelj, Bojan Klenovšek, Robert Škrlič, Primož Hainz, Matjaž Jevnišek, Igor Lukšič, Andrej Klemenc, Mojmir Ocvirk. Tisk: Tiskarna Ljudska pravica. Priprava: IBM Dnevnik. Naklada 5000 izvodov, cena posamezne številke je 25 din. Oproščeno temeljnega davka za promet po sklepu št. 421-170, z dne 22. januarja 1973. Javni sestanki uredništva so ob ponedeljkih ob 18. uri. Uradne ure: vsak delavnik od 10. do 12. ure.

Fotografija: D. GERLICA in J. SUHADOLNIK

ŽIVLJENJE JE BOLEČINA IN BOLEČINA JE VSE

Z reduciranjem dogajanja na glasbo se zaprejo vse poti k seznanitvi, odločitvi za ali proti, takrat kritika nima nobenega pomena, je nemogoča.

Dvorana ni bila najbolj primerna, verjetno ni bilo izbire. O dvorani še kasneje.

e Informiranje lahko označimo kot prekrasen primer združitve sile, nuje in nastopa (nastop pred »nastopom«).

Občinstvo: izkazana mu je bila velika mera zaupanja, prepričanost v njega vednost. Pred pol leta v beograjskem SKC-ju je bila po uver-

turi potrebna postavitev vprašanja/odgovora, kaj je umetnost (Was ist Kunst?), česar tu ni bilo.

Opozarjem na naslednje pomanjkljivosti dogodka:

— Reflektorji. Premajhno število, prešibka svetilnost. Posledica: prešibka bolečina. Olajšava: dvorana.

— Osebjc (tehnične sluge). Dogajalo se je celo to, da so se ob trenutkih popolne teme ob mrtvih reflektorjih pojavljale rdeče lučke ci-

garet. Neodgovorno, nedopustno. Svetloba ni igrača.

— Oder. Na njem fotografi nimajo kaj iskati. Če lahko slikajo izza občinstva, naj slikajo tam, če ne, naj najdejo kakšno drugo rešitev. Na njihov račun dogajanje ne sme trpeti.

— Publika. Čeprav je oder kot ločnica koristen, nujen, to nikakor ne pomeni, da se publiko smatra za (večje/manjše) število naključnih posameznih obiskovalcev, ki lahko

počnejo, kar hočejo. Potrebne so vrste, ločitev vsaj po spolu, prepoved kajenja, pisanja opazk itd. Potrebni so redarji.

Vključitev Pevke (in njenih?) v projekt je dopustna le, če se njeno udeležbo plača z denarjem, ali pa je prisoten pritisk (prisila), pod katerim Pevka popusti.

Ne ljudje ne stvari — samo Bog.

Lj., M. B., 21. 12. 1984 ob 20.00.